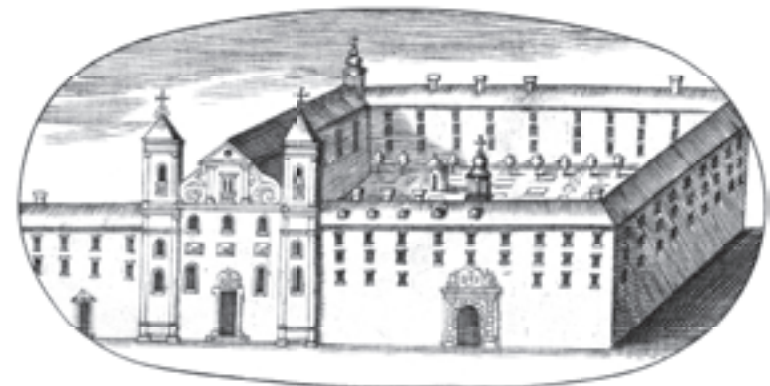

JEZSUITA JELENLÉT GYŐRBEN A 17–18. SZÁZADBAN

TANULMÁNYOK A 375 ÉVES
SZENT IGNÁC-TEMPLOM
TÖRTÉNETÉHEZ

Szerkesztette
FAZEKAS ISTVÁN
KÁDÁR ZSÓFIA
KÖKÉNYESI ZSOLT

Támogatók

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

JÉZUS TÁRSASÁGA MAGYARORSZÁGI RENDTARTOMÁNYA

JEZSUITÁK

©A tanulmányok szerzői

Szerkesztés ©FAZEKAS ISTVÁN • KÁDÁR ZSÓFIA • KÖKÉNYESI ZSOLT

Grafikai tervezés, tördelés ©VERTEL BEATRIX • ÁRGYÉLUS GRAFIKAI STÚDIÓ KFT.

Nyomdai előkészítés ©CSIPKÉS GÁBOR • ÁRGYÉLUS GRAFIKAI STÚDIÓ KFT.

Tárgy- és helyszíni felvételek ©PÜSPÖKI APOR • APLI DESIGN KFT.

További felvételek ©BUZÁSI ENIKŐ • SZABÓ BÉLA • TANAI CSABA • EDUARD TIMKO

Kiadja a SZENT MÓR BENCÉS PERJELSÉG

Felelős kiadó: SÁRAI-SZABÓ KELEMEN OSB perjel

Példányszám: 600

A nyomdai munkálatokat a PHARMA-PRESS NYOMDAIPARI KFT. végezte.

ISBN 978-615-00-0220-0

Minden jog fenntartva.

Printed in Hungary

SZENT MÓR BENCÉS PERJELSÉG
GYŐR • 2017

TARTALOM

KÖSZÖNTŐ

SÁRAI-SZABÓ KELEMEN OSB perjel 7

KÖSZÖNTŐ

FORRAI TAMÁS SJ 9

ELŐSZÓ

FAZEKAS ISTVÁN, KÁDÁR ZSÓFIA, KÖKÉNYESI ZSOLT 11

FAZEKAS ISTVÁN – KÁDÁR ZSÓFIA

A győri jezsuita templom 17. századi jötevői, a támogatók körének rekonstrukciója 13

Die Benefaktoren der Raaber Jesuitenkirche im 17. Jahrhundert, eine Rekonstruktion des Kreises ihrer Wohltäter 59

I. JEZSUITA RENDHÁZ ÉS GIMNÁZIUM 61

FAZEKAS ISTVÁN

Győr és a jezsuita rend a 17. században – Szereplők, érdekek, ellenérdekek 63

Győr/Raab und die Jesuiten im 17. Jahrhundert – Beteiligten, Interessen und Gegeninteressen 85

KÁDÁR ZSÓFIA

A győri jezsuita kollégium intézményi funkciói a 17. században (1626–1671) 87

The institutional functions of the Jesuit college in Győr in the seventeenth century (1626–1671) 129

KÖKÉNYESI ZSOLT

A győri jezsuita gimnázium diáksága a kezdetektől a feloszlásig (1630–1773), különös tekintettel a főnemesi tanulókra 133

Die Schülerschaft des Jesuitengymnasiums von Győr/Raab von dem Anfang bis zu der Aufhebung (1630–1773), mit besonderem Hinblick auf die hochadeligen Schüler 167

II. A SZENT IGNÁC-TEMPLOM ÉS MŰVÉSZETI KIALAKÍTÁSA 169

GALAVICS GÉZA

A győri jezsuita templom 17. századi művészeti koncepciója és az abban megjelenő társadalomkép 171

Das architektonische und bildkünstlerische Konzept der Hl. Ignatiuskirche zu Győr/Raab und das dadurch vermittelte Gesellschaftsbild 238

SERFŐZŐ SZABOLCS

A győri Szent Ignác-templom belső kialakítása a 18. század közepén 241

Die Innenausstattung der Hl. Ignatiuskirche zu Győr/Raab um Mitte des 18. Jahrhunderts 269

III. EGYHÁZI TÁRSADALOM, JEZSUITA LELKIPÁSZTORKODÁS, VALLÁSOS TÁRSULATOK 271

HORVÁTH JÓZSEF

Végrendeleti adományok a győri jezsuiták és más egyházi testületek javára a 17. században 273

Testamentarische Legaten für die Raaber Jesuiten und für andere kirchliche Gemeinschaften im 17. Jahrhundert 305

KÁDÁR ZSÓFIA

Az urak Patrona Hungariae-társulata a 17. században 307

The Patrona Hungariae congregation of the gentlemen in the seventeenth century 333

SZÉKELY ZOLTÁN

A győri németek Győzedelmes Mária-kongregációja és annak albuma – Kutatási beszámoló 335

Sodalität Maria de Victoria der Deutschen von Győr/Raab und dessen Album – Ein Forschungsbericht 363

BARKÓ GÁBOR ÁGOSTON OSB

Ünnepek és városi térhasználat a kora újkori Győrben a ferencesek példáján 365

Feierlichkeiten und städtische Raumnutzung in Győr/Raab in der Frühen Neuzeit am Beispiel der Franziskaner 381

KÉPJEGYZÉK 383

NÉVMUTATÓ 397

A névmutatót készítette: Kádár Zsófia, Kökényesi Zsolt, Ternováczi Bálint

A KÖTET SZERZŐI 412

KÁDÁR ZSÓFIA

A GYŐRI JEZSUITA KOLLÉGIUM INTÉZMÉNYI FUNKCIÓI A 17. SZÁZADBAN (1626–1671)

A győri kollégium az osztrák jezsuita rendtartomány¹ részét képezte, és a Magyar Királyság jezsuita intézményhálózatában a zágrábi (1612), a nagyszombati (1615) és a pozsonyi (1626) kollégiumok alapítását követően jött létre 1626-ban. Ebben az időszakban a kollégium volt a Jézus Társasága legfontosabb intézménytípusa. A rendalapító, Loyolai Szent Ignác kezdetben ugyan a négyfogadalmas rendtagok háza, a *domus professák* felállítását szorgalmazta, de az eredetileg koldulórendként megalakult Jézus Társasága már az ő életében tanítórendi arculatú lett, mivel a korabeli, 16–17. századi Európában elsősorban az oktatás révén valósíthatták meg „apostoli” küldetésüket. E tevékenységnek pedig a gimnáziumokkal is összekapcsolt jezsuita kollégiumok a négyfogadalmas rendházaknál sokkal inkább megfeleltek.²

A Jézus Társaságában a kollégium intézményének kialakulását, illetve elterjedését egy belső vita kísérte; ennek eredményeképpen a 17. század elején már szigorú feltételekhez kötötték az új alapításokat. Egy kollégium létrehozásához megfelelő számú rendtag, alkalmas épületek, a rendház és a gimnázium fenntartására szolgáló pénzalapítvány vagy birtokadomány kellett. Magyarországon azonban az 1608. évi koronázás előtti 8. törvénycikk értelmében a Jézus Társasága birtokokkal, birtokjoggal nem rendelkezhetett.³ Mégis, ahogy az ellenreformáció és a katolikus megújulás teret nyert, a jezsuita kollégiumok a főpapok és főurak által számukra fenntartott alapítványokat és birtokokat a gyakorlatban saját kezelésbe vették az 1630-as, 1640-es évektől kezdve.

Ezek a körülmények határozták meg a győri kollégium alapítását és birtokgyarapodását is. Pázmány Péter esztergomi érsek (1616–1637) kezdeményezésére már az 1625. évi soproni országgyűlés idején felvetődött, hogy a Dunántúlon új jezsuita rendházat és iskolát állítsanak fel a zálogból visszaváltandó szentgotthárdi egykori ciszterci apátság javait felhasználva. Bár a fundáció alapját végül nem ez a birtoktest, hanem a veszprémvölgyi egykori apácakolostor javai képezték, már a következő esztendőben megérkeztek az első páterek a török hódoltság peremén fekvő erődvárosba, egyúttal püspöki székvárosba.⁴

A rohamos fejlődésnek induló győri rendház korai, 17. századi története kevésbé ismert, mivel korabeli háztörténete (*historia domus*) nem ismert — elveszett vagy lappang.⁵ Az iskola történetét

¹ Az 1563-ban Bécs központtal a dél-német provinciából önállósult osztrák jezsuita rendtartomány 1623-ig a cseh korona országait is magában foglalta. Az önálló magyar provincia létrehozása — a csehvel ellentétben — nem sikerült, vö. LUKÁCS 1989. — A tanulmány az NKFIH K 116 116 „Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon” című projekt keretében készült.

² A jezsuita kollégium intézményének kialakulásáról, 16. századi fejlődéséről lásd LUKÁCS 1960, 1961; továbbá ez alapján: KÁDÁR 2012.

³ CIH 1608–1657, 14–15., vö. TUSOR 2016, 50–51. és KÁDÁR 2017.

⁴ KÁDÁR 2011, 223–226.

⁵ A *historia domus* egykori létét bizonyítja, hogy a kollégium vegyes iratai között fennmaradt egy kivonat az 1700–1704. évi háztörténetből, amely kizárólag a veszprémi misszióra vonatkozó részeket tartalmazza. E töredék háztörténetként való, téves azonosítása (alighanem pusztán a repertórium — MAKSAY 1975, 67. — ismeretében, jelzetként az évkört feltüntetve):

Pázmány Péter esztergomi érsek

és a rendház birtokállományát a gimnázium monográfusa, Acsay Ferenc is az iskola és a rendház forrásanyaga alapján mutatta be.⁶ A szigorúan hierarchikus felépítésű Jézus Társasága saját, belső rendi forrásai: egyrészt a rendházak által beküldött beszámolókból a rendtartomány központjában, Bécsben összeállított éves jelentések (*litterae annuae*) sorozata,⁷ másrészt a szintén évente, a provincia teljes egészéről készített személyi katalógusok alapján azonban háztörténet híján is megismerhetők a győri kollégium legfontosabb intézményi funkciói, a jezsuita rendtagok köre és főbb tevékenységei, illetve a rendháznak a korabeli Győr városra és környékére gyakorolt hatása. E tanulmány elkészítéséhez elsősorban erre a két forráscsoportra, és kisebb részben a kollégium fennmaradt saját iratanyagára építettem, amelyet a jezsuiták 1773. évi feloszlása után a Magyar Kamara vett át, és amely ma a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található.⁸ A rendház történetének kronologikus leírása helyett tematikusan mutatom be a kollégium összetett intézményét, működését. A vizsgálat időbeli határait az alapítás éve, illetve a magyar katolikus egyház, egyúttal a jezsuiták működésében is új feltételrendszert teremtő, úgynevezett protestáns gyászévtized kezdete, az 1671. esztendő alkotják.

A KOLLÉGIUM ALAPÍTÁSA ÉS TAGSÁGA

A győri alapítás kulcsfigurája Dallos Miklós győri püspök (1623–1630)⁹ volt, aki rábírta a földesúri jogai felett féltékenyen őrködő székeskáptalant, hogy saját városrészében helyet adjon a jezsuitáknak, és működésükhöz Hans Freiherr von Breuner győri főkapitány (1606–1633) hozzájárulását is megszerezte. A kollégium főtéri helyének kijelölése, az ott álló épületek megszerzése Dallos püspök érdeme volt. A rendház lehetséges helyszínéről Dallos 1626 augusztusától kezdve tárgyalt a város nagyobb részének kegyurával, saját székeskáptalánjával, illetve Breuner főkapitánnyal. Dallos a saját, püspöki városrészében és a székesegyház tőszomszédságában lévő élelmezési házat ajánlotta, de ezt a katonaság használta, így megszerezhetetlennek bizonyult.¹⁰ A káptalan a püspöki birtokon fekvő, de szintén a katonaság által használt építkezési hivatalt (Bauhof, „Pauhoff”) javasolta, de a főkapitány ezt is elutasította. A püspök ezért kénytelen volt a káptalani városrészben épületet keresni, amiért a kanonokok nem lelkesedtek. Végül II. Ferdinánd király (1618–1637) parancsának és Pázmány érsek noszogatásának engedve a székeskáptalan beletörődött, hogy a jezsuiták számára az uralkodó nevében Dallos püspök megvásároljon néhány főtéri épületet.¹¹ Ezeket a házakat II. Ferdinánd mint főkegyúr adta át a jezsuitáknak

SZULY 2013, 15. (14. jegyz.). *Historia domus* a kollégium iratanyagát jól ismerő zenetörténész sem említi: BÁRDOS 1980, 143–187., 605–606.

⁶ Vö. ACSAY 1901, 9–40.

⁷ A *litterae annuae* jellemzőiről és forrásértékéről lásd FRIEDRICH 2008, HEISS 2004 (további szakirodalommal).

⁸ Vö. MAKSAY 1992, 44–47.

⁹ Életútjáról: KÁDÁR 2013, 295–305.

¹⁰ GyEL, M. Th. XXVII. 3816., 1626. aug. 20. Dallos Miklós levele II. Ferdinándhoz.

¹¹ Staal Tamás kereskedő háza, mellette Gregoróczy Vince egykori házának telke, illetve másik oldalán Mérő János kereskedő háza, valamint ennek szomszédságában Grebechy Ilona (Dallos Miklós sógornője a püspök testvére, János révén) háza. A házak kiválasztásáról: KÁDÁR 2011, 217. Az említett épületek elhelyezkedéséről Győr korabeli belvárosában lásd a térképet a kötet hatsó kötetébláján, továbbá VILLÁNYI 1882, 68–69., BORBÍRÓ–VALLÓ 1956, 140. utáni térkép.

II. Ferdinánd német-római császár, magyar király

1627. szeptember 20-án kelt oklevelében.¹² Szintén az uralkodó adományozta a győri kollégiumnak a már említett veszprémvölgyi egykori ciszterci apácakolostor birtokait is.¹³

Mivel a jezsuiták a káptalani városrészben kaptak helyet, és mivel gimnáziumuk részben átvette a középkori káptalani iskola szerepét, tevékenységüket a székeskáptalannal kötött szerződés szabályozta.¹⁴ Megtiltották nekik a városon belüli terjeszkedést; előírták, hogy magyar nyelvű prédikációkat egyelőre csak a székesegyházban tarthatnak; meghagyták, hogy a körmeneteken, a kanonokok és püspökök temetésein diákjaikkal együtt vegyenek részt; valamint megtiltották, hogy a káptalan belső ügyei-be, akár a káptalani iskola működésébe beleszóljanak.

Az első jezsuiták Dobronoki György, (a nagyszombati egyetem majdani első rektora)¹⁵ vezetésével 1626. augusztus 7-én érkeztek Győrbe.¹⁶ Az eleinte három tagú misszió gyors fejlődésnek indult. A jezsuita rendtartomány éves katalógusában Győr 1627-ben misszióként szerepel három rendtaggal, 1628-tól kollégiumként említik hat, illetve ennél több rendtaggal.¹⁷ A jezsuita éves jelentések részletezőbben tükrözik a rendház jogi helyzetének fokozatos stabilizálódását. 1627-ben először rezidenciaként fordul elő, amelyet azonban „hamarosan” kollégiummá kívánnak fejleszteni.¹⁸ A következő évben már „megkezdendő kollégium” (*inchoandum collegium*): e kifejezés használatát valószínűleg a gimnázium felállítása is indokolta.¹⁹ 1629 és 1632 között győri székhelyről (*sedes Jaurinensis*) beszél a *litterae annuae*, majd 1633-ban említi új alapítású kollégiumként, mivel ebben az évben kapott első alkalommal – *superior* helyett – *rectort* a ház.²⁰

Győrben a jezsuita vezetésnek és a Társaság pártfogóinak a célja egy olyan rendház létrehozása volt, amely regionális jelentőségű iskolája révén és missziós központként is kiemelkedő. Ez az összetett intézmény tehát gimnázium, templom, rendház, missziós központ és birtokközpont volt egyben. Az általam vizsgált, 1671 előtti korszakban Győrben két esetben ezek mellett további intézményi funkcióval is bővült a kollégium. A rendtartományi katalógusok alapján feltételezhető, hogy 1639-ben (legalább fél évig) a gimnáziumnál magasabb szinten képző akadémia is működött Győrben.²¹ 1668 és 1670 között pedig két tanévben úgynevezett terciaház is helyet kapott a kollégiumépületben. Ez a jezsuita rendtagok végső fogadalom előtti lelki felkészülését szolgáló próbaház volt, amelynek tagjai a kollégium missziós tevékenységébe is bekapcsolódtak.²²

¹² MNL OL MKA E 152, Acta Iesuitica, Coll. Iaur. Reg. fasc. 1. n. 15. (Az oklevél képét lásd a 92–93. oldalon.) Kiadta (a forráshely megjelölése nélkül): ACSAY 1901, 16–18.

¹³ GyEL M. Th. XXVII. 3817. (Bécs, 1626. okt. 3.), II. Ferdinánd Dallos Miklóshoz. Vö. ACSAY 1901, 13., FRANKL 1868, 391., HÁRICH 1928, 10., KÁDÁR 2011, 224.

¹⁴ Vö. ACSAY 1901, 21–23. és KÁDÁR 2011, 221–222.

¹⁵ Életről, tevékenységéről lásd MÉSZÁROS 2004.

¹⁶ LAW 1627 (ÖNB Cod. 13563.) 100v, GyEL, H. Cth. XII. 802., 1626. aug. 7. Dobronoki György Dallos Miklóshoz.

¹⁷ LUKÁCS II. 299., 316.

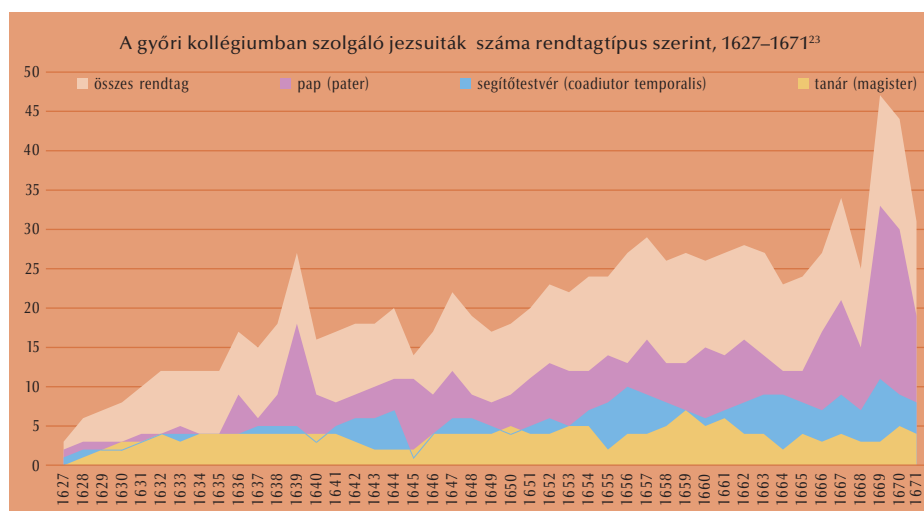
¹⁸ LAR 1627 (ARSI Austr. 135.) 558.

¹⁹ LAR 1628 (ARSI Austr. 135.) 577.

²⁰ LAR 1633 (ARSI Austr. 136.) 79., 171.

²¹ LUKÁCS II. 506–507. A rendi katalógusban ebben az évben Győrben 25 rendtagot jegyeztek fel, akik közül öt páter professzor-ként szerepelt: Nicolaus Wesseleny metaphisicus professor; Leonardus Rolin professor casuum et controversiarum, decanus philosophiae; Andreas Guetsoldt professor ethicae et mathematicae; Lucas Krajachich professor logicae, consultor; Michael Tanyi professor physicae.

²² Alapításáról és rövid működéséről: KÁDÁR 2016, 485–490.

A kollégium intézményi funkcióinak ismertetése előtt röviden érdemes kitérni a rendházban szolgáló jezsuiták rendtagtípus szerinti megoszlására. A Jézus Társaságán belül elkülönültek a (I.) pap és (II.) laikus rendtagok, illetve (III.) a még novíciusi vagy tanulmányi éveiket végző tagok.²⁴ (I.) A pappá szentelt rendtagok (*patres*) két csoportra oszlottak. A négyfogadalmas vagyis professzus tagok (*professi quatuor votorum*) a Társaság elitjét adták. Tanulmányaik és hivatástudatuk alapján a pap rendtagok közül is kiemelkedtek, a renden belüli hosszas tanulmányok, szellemi és lelki felkészülés után, másfél-két évtizeddel a belépésük után tették le negyedik, ünnepélyes fogadalmukat, amellyel a missziós küldetésük tekintetében a pápához való feltétlen hűséget vállalták. A professzióval a Társaságon belüli vezető tisztségekre is alkalmassá váltak. A másik csoportot a pappá szentelt „lelki segítők” (*coadiutores spirituales*) alkották. Ők hasonlóan hosszú képzés és felkészülés után tették le (nem ünnepélyes) örökfogadalmukat; és főként lelkipásztorként, tanítóként és kisebb házak (rezidenciák, missziók) vezetőiként szolgáltak. (II.) A rendtagok között elkülönültek azok a pappá fel nem szentelt, laikus testvérek, akik elsősorban a rendházak működéséhez szükséges kétféle munkát végezték, őket világi segítőttestvéreknek (*coadiutores temporales*) nevezték. (III.) A pappá szentelés előtt álló, tanuló rendtagok (*scholastici*) pedig képzésük részeként 2-3 éves gimnáziumi szolgálatot teljesítettek a rendtartomány különböző házaiban. Ők a kollégiumokban tanító testvéreként (*magistri*) voltak jelen és a gimnáziumok tanári karát legnagyobb arányban ők alkották.

²³ A táblázat elkészítéséhez használt források: LAR 1630 (ARSI Austr. 135.) 683–684., 1631 (uo. Austr. 136.) 41., 1633 (uo. Austr. 136.) 171–172., LAW 1637 (ÖNB Cod. 12218.) 245r, LAW 1638 (ÖNB Cod. 12218.) 312v, 1639 (uo.) 356r–v, 1640 (uo.) 449r, 1641 (ÖNB Cod. 12219.) 69r, 1642 (uo.) 135v, 1643 (uo.) 186r, 1646 (uo.) 403r, 1647 (ÖNB Cod. 12220.) 38r, 1648 (uo.) 111r, 1649 (uo.) 200r, 1653 (ÖNB Cod. 12050.) 24., 1655 (ÖNB Cod. 12052.) 27., 1656 (ÖNB Cod. 12053.) 54., 1658 (ÖNB Cod. 12055.) 43., 1661 (ÖNB Cod. 12058.) 29–30., 1662 (ÖNB Cod. 12222.) 55v, 1665 (ÖNB Cod. 12062.) 48., 1668 (ÖNB Cod. 12065.) 58., LAW 1669 (ÖNB Cod. 12066.) 20–22., 40.

²⁴ A Társaságba felvettek csoportjairól — kissé más beosztásban — lásd Institutum II. 2. (Examen, cap. I. 7–11.)

A győri rendház jelentőségét érzékelteti az 1626 és 1671 között itt (és a hozzá tartozó rezidenciában, missziókban) szolgáló jezsuiták összlétszáma: 411 fő.²⁵ A (94. oldalon lévő) grafikonon jól látszik, hogy az idővel egyre nagyobb létszámú, — 1671-ben már 31 tagú — kollégiumban mindvégig legtöbben a pappá szentelt rendtagok voltak. Ez arra utal, hogy a lelkipásztori szolgálat a rendház feladatai között elsődleges volt. Őket számban nem a tanítók, hanem a laikus rendtagok követték, náluk is kevesebben voltak a magiszterek. A létszámnövekedés (és ingadozás) is leginkább a páttereket érintette. A kollégium és a teljes gimnázium kiépülése után ugyanis a magiszterek száma mindvégig négyöt maradt, míg a négy-hat segítőttestvér száma is csak az 1660-as évekre emelkedett hét-nyolc főre. Ezzel szemben a kollégium folyamatos létszámbővülése nagyrészt a pátterek létszámemelkedésének volt köszönhető — habár ehhez a győri kollégium állományába tartozó (ezért a grafikonon is feltüntetett) komáromi rezidencia és veszprémi misszió tagjai is hozzá járultak. A grafikonról is leolvasható hirtelen visszaesések (amint alább még látni fogjuk) a háború és járvány sújtotta években történtek. Amikor tehát a kollégiumot mint komplex intézményt vizsgáljuk, a rendtagoknak ezt a megoszlását érdemes mindig szem előtt tartani.

A GIMNÁZIUM KIÉPÜLÉSE ÉS OSZTÁLYAI

A fontosabb intézményi funkciók közül első helyen a gimnáziumot említem.²⁶ Győrben a 17. században a protestáns felekezeteknek teljes gimnáziumuk nem volt, így a legszínvonalasabb, ráadásul ingyenes oktatást a jezsuiták nyújtották. A gimnázium eleinte a rendházzal egy épületben működött, csak 1687 és 1696 között épült fel a mai gimnáziumépület elődje a templom keleti oldalán.²⁷

A rendi katalógus és az éves jelentések tanúsága szerint az oktatás Győrben már az 1628. évben elkezdődött, először két osztállyal (1.: *principia*, 2.: *grammatica*). A következő évben már négy osztály működött (újonnan indult a 3.: *syntaxis* és a 4.: *poetica*), a felsőbb kettő egy tanítóval, tehát az iskola összesen három tanárral rendelkezett. 1630-ban a négy osztályt négy magiszter vezette, a teljes, ötosztályos gimnázium (a legfelső, 5.: *rbetorica* osztállyal) 1631-től működött, öt tanítóval. Az öt tanárral működő iskola — mint fentebb már utaltam rá — a tanulólétszám fokozatos bővülése ellenére megmaradt 1671-ig, amelytől csak a háborúval vagy pestissel sújtott években tértek el. Az osztályok és a tanulók számának növekedése először 1662-ben, majd 1670–1671-ben vezetett a tanári kar létszámának hatra emelkedéséhez. 1655-ben a járvány miatt a tanítás is részben szünetelt;²⁸ az iskola 1651-ben és 1656-ban is csak négy tanárral működött. Az 1660-as évektől állandósul a katalógusokban az 1642-től esetenként feltűnő jelenség, hogy az alsó, *principista* osztály tanára egyúttal egy legelső, hatodik osztályt avagy tanulócsoporthat (*parva*) is vezetett. A később még tovább differenciálódó alsóbb tanulócsoporthat vagy „tagozathat” a korabeli, anyanyelvű elemi iskolák és a latin tannyelvű gimnáziumi képzés közötti rés áthidalását szolgálta: a diákok itt sajátíthatták el a latin nyelv alapjait.

A tanulócsoporthat számának a helyi igényekhez alkalmazkodó megemelkedése az anyakönyvből árnyaltabban is kirajzolódik, mint a rendi katalógusokból. Elsőként 1631-ben és 1632-ben jelenik

²⁵ A létszámadatok a rendtartomány éves személyi katalógusai alapján készültek, vö. LUKÁCS II–IV. vonatkozó adataival!

²⁶ E helyütt csak a gimnázium 17. századi intézményi kiépülésére utalok, az iskolai diákságról lásd e kötetben Kőkényesi Zsolt tanulmányát!

²⁷ Építéstörténetére lásd a 97. jegyzetet.

²⁸ Vö. Cat. laur. I. 67v.

meg eseti jelleggel egy alsóbb osztály (*classis inferior*). 1640–1643-ban ez az évfolyam *parvista* néven szerepel, 1643-tól pedig a legifjabbak tanulócsoportjai tovább differenciálódnak. 1643-tól jellemzően öt osztály plusz két alsó tanulócsoport van.²⁹ 1653-tól pedig a matrikula leggyakrabban az öt osztály alatt három tanulócsoportot nevez meg.³⁰ Kivételes az 1657. év tanulócsoportjainak felsorolása, amikor a gimnázium legsóbb szintjén összesen hat csoportot különít el az anyakönyv: *parvistae maiores, parvistae minores, declinistae, legentes, colligentes literas, alphabetarius*.³¹

TEMPLOM ÉS JEZSUITA PASZTORÁCIÓ

A jezsuiták győri lelkipásztorkodása elsősorban templomukhoz kötődött. A Szent Ignác-templom az 1635. július 17-i alapkövetéltől az 1641. július 31-én bekövetkezett használatba vételig nagyobb részt felépült, belső berendezése, mellékholtárokkal és főoltárral való felszerelése azonban a század végéig elhúzódott.³² Építéstörténete kapcsán e kötet több tanulmánya is bemutatja azt a társadalmi kört, amely lehetővé tette a piactér déli oldalát uraló, kora barokk templom (később mellette a rendház és gimnázium) felépítését.

LLEKIPÁSZTORKODÓ RENDTAGOK Az oktatásnál kevésbé ismert és hangsúlyozott a jezsuitáknak a lelkipásztorkodásban betöltött szerepe. A rendtartomány éves katalógusai alapján ismerhető meg a Győrben szolgáló páterek létszáma, illetve személyük, beosztásuk és feladatkörük.³³ Amint a fenti grafikonnál már szó volt róla, a pappá szentelt rendtagok tették ki a győri rendház személyi állományának legnagyobb részét. Az iskolában is tanító egy-két páttert beleértve a kezdeti két-háromról a korszak végére 12-13 főre emelkedett a számuk. 1630-ig jellemzően három, a következő öt évben pedig négy atya szolgált Győrben. Az 1636–1642 közötti hat-hét fős létszámuk 1643–1654 között több évben is elérte a nyolc (1643, 1647) vagy a kilenc főt (1644), bár ebbe a gimnáziumban tanító két-három atya is beleértendő. A következő évtizedben (1655–1665) mindvégig nyolc-kilenc vagy ennél magasabb (1657: 11, 1662: 10 fő) a páterek száma. A vizsgált korszak utolsó éveiben 10-13 atya szolgált a városban. Az adatsor a pappá szentelt rendtagok tekintetében tehát stabil, a korszakban folyamatosan emelkedő létszámot mutat, ami azt jelenti, ha a háború vagy a pestis miatt a tanítás olykor szünetel is, a lelkipásztori ellátást a jezsuiták törekedtek folyamatosan biztosítani.

A pasztoráció Győrben is alkalmazkodott a helyi nyelvi viszonyokhoz és igényekhez. Már az első esztendőben egy magyar és egy német nyelvű atya érkezett az erődvárosba. Ez a nyelvi alapú megosztás később is megmaradt. A rezidencia elöljárója, a *superior* mellett, aki magyarul és németül is prédikált 1633-ban, majd — a rendház kollégiummá emelkedése után — az első *rector* mellett a következő évben is külön magyar és német gyóntatók szolgáltak. Miközben a házfőnökök továbbra is kétnyelvű lelkipásztor volt, 1637-re három magyar nyelvű (egyikük gyóntató és a kong-

²⁹ A legsóbbak: *parvistae maiores*, illetve *parvistae minores* vagy *declinistae* néven.

³⁰ A legsóbbakat *parvistae maiores*, *parvistae minores*, illetve *declinistae* — olykor *minimistae* vagy *infimistae* — néven.

³¹ Utóbbi felsorolás indirekt bizonyítéka, hogy ezek a kategóriák valójában nem külön osztályokat, hanem összevont tanulócsoportokat jelöltek, akiket egyetlen tanár oktatott. Az említett osztálymegnevezésekről lásd Cat. Iaur. I. (az említett éveknél).

³² Az építéstörténetről lásd Fazekas István és Kádár Zsófia tanulmányát és forrásközlését, a templom mellékholtáiról lásd Galavics Géza tanulmányát e kötetben, továbbá GALAVICS 1973.

³³ Az alábbiakban e kiadott katalógusokra támaszkodtam: LUKÁCS II-IV.

regáció vezetője, másikk hitzónok és gyóntató, a harmadik az iskola prefektusa és gyóntató) és három német nyelvű lelkipásztor (egyikük spirituális és gyóntató, másikk hitzónok, a harmadik gazdasági felügyelő és katekista) szolgált a kollégiumban. Bár a páterek nyelvtudásáról közvetlen adataim nincsenek, a katalógusok később is leginkább német és magyar nyelvű hitzónokokat és gyóntatókat említenek, akik mellett horvát vagy szláv nációnjú kollégáik is feltűnnek. Ők a gimnáziumba érkező, illetve a helyben vagy a város környékén lakó horvát ajkú hívek anyanyelvű pasztorációjában biztosan részt vettek, bár a rendi katalógus csak esetenként említi Győrben külön szláv hitzónokot, hittérítőt vagy gyóntatót (1639, 1661, 1662, 1664, 1665), illetve horvát lelkipásztort (1647, 1649, 1650), akiknek nációnja magyar, horvát, szláv vagy krajnai volt, nyelvismertük pedig két-három nyelvre is kiterjedt. A század közepéről jellemzőnek tekinthetjük az 1655. évet, amikor a magyar nációnjú rektor mellett egy magyar hitzónok és katekista, egy német hitzónok, illetve a német kongregáció vezetőjeként még egy osztrák rendtag szolgált, miközben a prokurátor egy harmadik ausztriai származású atya volt. A korszak végéig ívelő fejlődést pedig az 1667. évi adatokkal is érzékeltethetjük, amikor 13 pap közül egy tanító mellett a többi elsősorban lelkipásztorként működött. A rendház vezetését ellátó rektor osztrák, a miniszter magyar, a prokurátor horvát nációnjú volt. A négy hitzónok között két magyar és két német nyelvű volt, egy-egy emellett gyóntatott is. Négy további gyóntató között két magyar, egy német nyelvű és egy németül is értő itáliai (görzi származású) volt. Ebben az évben a rendtagok nagy száma már a Győrön belüli, területi alapú specializálódást is lehetővé tette: az egyik német hitzónok látta el az erőd német katonaságának, az egyik magyar gyóntató pedig Győr külső városrészeinek, Újfalunak és a Dunától északra eső területeknek (Révfalunak) a pasztorációját.

A lelkipásztorkodás melletti vezetői megbízásokat, illetve a pasztoráció speciálisabb területeit csak megfelelő létszámú rendtag esetén bízhatták külön személyekre. A rendház vezetője, a rektor mellett a gazdasági vezetésben fontos szerepet játszott a *minister*, illetve a *procurator*, amely tisztségeket 1631-től, illetve 1636-tól látták el, egyre inkább kizárólagos szolgálatként. Az iskola élén 1631-től a *retorica* tanára, 1633-tól külön *praefectus* állt. A rendházban már 1630-tól külön spirituális atya viselte a felelősséget a rendtagok lelki előmeneteléért, illetve 1631-től nevezik meg a laikus testvérek lelkivezetőjét is. A diákok pasztorációjában a pap tanárok mellett az iskola külön gyóntatója is részt vett (működéséről 1632-től vannak adataim). A kórházak, illetve a börtönök lelkipásztori ellátására az 1659–1660. évektől voltak külön jezsuita atyák kijelölve. A rendház (és az iskola) belső életében fontos tisztségek idővel a katalógusokban is feltűntek: a kórus vezetője (*praefectus chori*, legkorábban 1639, 1647, 1649, 1652), a könyvtáros (*bibliothecarius*, 1649, 1652, 1653, 1655, 1660, 1663), illetve a háztörténet-író (*historicus collegii*, 1660, 1663, 1664).

Győr esetében — más magyarországi jezsuita rendházakhoz képest is — igen fontos szerepet játszottak a kollégiumhoz tartozó missziók, illetve a komáromi rezidencia. Utóbbi 1636-tól a győri rendházhoz tartozott, míg fennállása idején a veszprémi misszió (a rendi katalógusokban 1650–1656 és 1666–1671 között szerepel Győr kötelékében), továbbá a Győr alatt csak egyetlen évben feltűnő pápai misszió (1647) is. Ezek között egyértelműen a komáromi rendház volt a legfontosabb, amelyet kezdetben kollégium székhelyéül szántak, de az alapító, Michael Adolf Graf von Althan korai halála miatt a rend feloszlásáig rezidenciaként működött. Igaz, korábbi előzmények után 1652-től a jezsuiták a gimnázium alsóbb osztályait is felállították, és ettől kezdve 1671-ig folyamatosan legalább öt-hat

rendtag állomásozott a végvárbán.³⁴ A veszprémi misszió mellett iskola nem működött, de bizonytalan helyzete ellenére fontos szerepe volt a győri kollégium Balaton környéki birtokainak adminisztrálásában és a jezsuita jelenlét helyi reprezentálásában.³⁵ A komáromi és kisebb részt a veszprémi házak jelentősége a győri kollégium szempontjából érzékeltethető azoknak a rendtagoknak a számával is, akik a rendi katalógusokban Győr kötelékében, de komáromi, illetve veszprémi szolgálati hellyel tűnnek fel. Ők 1636-tól kezdve évi kettő-kilenc fővel (11-37 százalékkal) növelték meg a győri rektor vezette alatt álló jezsuita kompánia létszámát.

A győri rendház esetében (más magyarországi kollégiumokhoz hasonlóan szintén) előfordult, hogy a helyi püspök lelkiatyja a kollégium papja volt: 1652-ben Püsky János győri püspök (1651-1657) gyóntatójaként szerepel a katalógusban a salzburgi érseki hercegségből elszármazott rendtag, Christoph Wilpenhoffer.³⁶ Az erődváros különleges helyzete indokolja, hogy nemcsak egyházi, hanem katonai vezető gyóntatását is vállalták a jezsuiták. Két évből is ismerjük Adolph Ehrenreich Graf von Puchhaim komáromi főkapitány (1651-1664) jezsuita gyóntatóit, a bécsi származású Daniel Camel (1654) és a lengyelországi születésű David Khun (1658) atyákat, akik egyéb teendőik mellett látták el ezt a feladatukat.³⁷ A jezsuiták nagylelkű mecénása, Philipp Graf von Mansfeld győri végvidéki főkapitánynak pedig 1657-ből ismert jezsuita gyóntatója, az osztrák Carol Teübl, aki egyúttal a győri katonaság német társulatának vezetőjeként is szolgált.³⁸

Győrben a jezsuita lelkipásztorok nem „légüres térben” tevékenykedtek.³⁹ A székesegyház mint a püspök és a káptalan székestemploma és a város plébániája, továbbá a helyi ferences kolostor is részt vállalt a hívek ellátásában. A forrásadottságok miatt mégis a jezsuiták pasztorációs tevékenységéről tudunk a legtöbbet. Erről az évente Rómába küldött jelentéseik, a *litterae annuae* sorozata számol be.

HITSZÓNOKLAT ÉS HITOKTATÁS Győrben a jezsuiták saját kápolnájuk, majd új, főtérsi templomuk mellett hitszónoki teendőket alkalmasszerűen a székesegyházban is elláttak. A városban, illetve a környékbéli — elsősorban a kollégium saját birtokához, földesurágához tartozó — falvakban és tanyákon is kezdettől fogva rendszeresen prédikáltak.⁴⁰ Az 1660-as években a falvak lelkipásztori ellátásába már a tanító rendtagokat is bevonták, akik fejenként két-két településre jártak ki katekéziseket tartani.⁴¹ A társadalom minden rétegével tudatosan keresték a kapcsolatot: 1631-ben például nemeseket hívtak meg *conció*ik meghallgatására és az ünnepi szentmiséiken való szolgálatra (ministrálásra).⁴² Prédikációs gyakorlatukat is kétnyelvűség jellemezte: a szokásos heti hitszónoklatok mellett nagybőjti

³⁴ A komáromi misszió kezdeteiről és Althan nagyívű alapítási tervéről lásd MOLNÁR 2005b.

³⁵ A veszprémi jezsuita misszió hányattatott sorsáról lásd MOLNÁR 2003, 130–139.

³⁶ LUKÁCS III. 320.

³⁷ LUKÁCS III. 382., 548.

³⁸ LUKÁCS III. 487.

³⁹ A jezsuiták letelepedésekor őket fogadó városi közegről, társadalmi struktúráról és egyházi intézményekről lásd e kötetben Fazekas István tanulmányát.

⁴⁰ LAR 1630 (ARSI Austr. 135.) 683., LAR 1633 (ARSI Austr. 136.) 173.

⁴¹ LAW 1666 (ÖNB Cod. 12063.) 19., LAW 1667 (ÖNB Cod. 12064.) 21. A falvakban részben a katolikus vallásgyakorlat megerősítése, részben a térítés volt a cél, vö. pl. LAW 1669 (ÖNB Cod. 12066.) 72.

⁴² LAR 1631 (ARSI Austr. 136.) 41.

Fájdalmas Krisztus a kereszten, köpenye alatt jezsuitákkal
Részlet az egykori jezsuita kollégium díszlépcsőjéről, 1697

prédikációikat is magyar és német nyelven tartották.⁴³ 1640-ben ezeken már annyian vettek részt, hogy a hallgatóság a jezsuiták kápolnájába be sem fért.⁴⁴ A néhány évvel később befejezett jezsuita templomban továbbra is vasár- és ünnepnapokon, illetve nagybőjtben akár hetente két-három alkalommal, rendszerint szerdánként és péntekenként prédikáltak, nagy tömegek előtt.⁴⁵ A német prédikációkon – a katolikus egyház iránt elkötelezett győri főkapitányoknak is köszönhetően – a helybéli katonaság is egyre nagyobb számban vett részt.⁴⁶ 1658-ban különlegességként említi az éves jelentés, hogy a rengeteg hívőre való tekintettel és a püspök engedélyével karácsony éjszakáján két ünnepi misét is tartottak, persze ünnepi buzdító beszédekkel (*adhortatio*) egybekötve.⁴⁷ A prédikációkra összegyűlt tömeg az 1660-as évekre sem csökkent, 1666-ban például néhányan az ablakmélyedéseket is elfoglalták (talán az ablakpárkányokra is felültek), illetve a templom ajtajában is megálltak, hogy hallják a prédikációt.⁴⁸ A magyar és német nyelvű beszédek mellett Győrben a lébényi zárandoklatok alkalmával értesülünk horvát nyelvű prédikációkról is, először 1639-ben, amikor mintegy 5000 hívő vett részt a zárandoklaton, és közülük alighanem többen érkeztek a Győr környéki horvát ajkú falvakból is.⁴⁹ A prédikációk mellett a gyermekek – fiúk és lányok – számára Győrben is volt hitoktatás, amellyel a legifjabbakat rendszeres szentségi életre (harmadévenkénti gyónásra és áldozásra), illetve a böjti fegyelem betartására nevelték.⁵⁰ A magyar és német nyelvű katekézisek látogatásába idővel felnőttek is bekapcsolódtak.⁵¹

SZENTSÉGISZOLGÁLTATÁS, LELKIGYAKORLATOK A jezsuiták elsődlegesnek tartották a helyes szentségvételi gyakorlat és a rendszeres szentségi élet bevezetését, amiben szintén látványos eredményeket értek el. Az 1630-as évek végétől rendelkezésre álló adatok szerint 1650-ig még tízezer alatt maradt a győri jezsuitáknál évente szentáldozáshoz járulók száma (1638, 1639: 7000, 1641: több, mint 6000, 1642: 7500, 1643: csak húsvétkor 3500, 1647: 7060, 1648: 8000, 1649: több, mint 9000 eset).⁵² Érdekes az 1650., jubileumi esztendőből fennmaradt jelentés, amely az áldozók száma (8800) mellett azok nációit is felsorolta: német, magyar, horvát, szláv/szlovák, morva, lengyel és cseh nációbelieket említve.⁵³ Minőségi ugrást jelentett a szentségvételi gyakorlatban az „általános áldozás” (*communio generalis*) bevezetése 1658-ban, amelyet néhány év múlva a katonaság körében már elterjedt gyakorlatként említettek.⁵⁴ Ezek a havi közös áldozási alkalmak a szentség rendszeres vételét szolgálták és búcsú elnyerésére adtak lehetőséget. A korszak végére Győrben megfigyelhető az áldozások

⁴³ LAW 1637 (ÖNB Cod. 12218.) 245r, LAW 1639 (ÖNB Cod. 12218.) 356r.

⁴⁴ LAW 1640 (ÖNB Cod. 12218.) 449r-v.

⁴⁵ LAW 1641 (ÖNB Cod. 12219.) 68v-69r, LAW 1643 (ÖNB Cod. 12219.) 186r, LAW 1648 (ÖNB Cod. 12220.) 112r, LAW 1649 (ÖNB Cod. 12220.) 202v-203r.

⁴⁶ LAW 1650 (ÖNB Cod. 12220.) 307r.

⁴⁷ LAW 1658 (ÖNB Cod. 12055.) 45.

⁴⁸ LAW 1666 (ÖNB Cod. 12063.) 16.

⁴⁹ LAW 1639 (ÖNB Cod. 12218.) 359v.

⁵⁰ LAW 1639 (ÖNB Cod. 12218.) 359r, LAW 1650 (ÖNB Cod. 12220.) 307r.

⁵¹ LAW 1650 (ÖNB Cod. 12220.) 307r.

⁵² LAW 1638 (ÖNB Cod. 12218.) 312v, LAW 1639 (ÖNB Cod. 12218.) 359r, LAW 1641 (ÖNB Cod. 12219.) 69r, LAW 1642 (ÖNB Cod. 12219.) 135v, LAW 1643 (ÖNB Cod. 12219.) 186r, LAW 1647 (ÖNB Cod. 12220.) 39v, LAW 1648 (ÖNB Cod. 12220.) 112r, LAW 1649 (ÖNB Cod. 12220.) 202r.

⁵³ LAW 1650 (ÖNB Cod. 12220.) 307r.

⁵⁴ LAW 1658 (ÖNB Cod. 12055.) 45., LAW 1661 (ÖNB Cod. 12058.) 16.

számának nagyságrendi ugrása: 1669-ben már 52100, 1670-ben 40500 áldozási esetről írtak, utóbbihoz ráadásul a terciárius atyák által megáldoztatott 7300 lélek még hozzászámítandó volt.⁵⁵ A két, kiugróan magas számot talán az utóbbi, átmeneti változás, a győri terciaház működése indokolta, mivel ez a jezsuita papok számát Győrben jelentősen megnövelte. 1671-ből van adatunk a korszak végére valószínűleg jellemzőbb győri áldozási esetszámról: ekkor évi 20000 lélek járult a jezsuiták oltáraihoz.⁵⁶

A gyóntatást szintén elsődlegesnek tartották: prédikációkban buzdították a híveket helyes és rendszeres bűnvallomásra. Ünnepek, zárandoklatok alkalmával különösen is törekedtek az állandó, minél több nyelvű gyóntatásra. 1666-ban a Győrből és környékéről, illetve Komáromból Lébénybe zárandokló hívő sereget az ünnep előestéjétől éjszakába nyúlóan, majd Szent Jakab napján hajnali három órától délig húsz pap folyamatosan gyóntatta. Ebben az évben a bácsai zárandoklaton is hasonló tömegben járultak a hívek a jezsuiták, illetve a velük együtt szolgáló papok gyóntatószekeihez.⁵⁷

A rendszeres szentségi élethez kötődött, egyúttal a korszakban jezsuita sajátosság volt a lelkigyakorlatok végzése és vezetése. A rendtagok a Szent Ignác-i lelkigyakorlat segítségével tudták legjobban továbbadni egymás, illetve más egyháziak és világiak számára intenzíven megélt lelkiségüket. Győrből erre az 1660-as évektől kezdve vannak adataink, amikortól a jezsuiták már nem csak saját társaiknak, hanem „külsősöknek” is adtak lelkigyakorlatot.⁵⁸ Két évvel később az erődvárosban hárman: két friss áttérő („neomystae”), illetve egy, a jezsuiták pártfogásában kiemelkedő főpap, Héderváry János címzetes szkopjei püspök, győri kanonok⁵⁹ vett részt lelkigyakorlaton.⁶⁰

TÁRSADALMI FEGYELMEZÉS, AZ ERKÖLCSÖK VÉDELME A jezsuiták tágabb értelemben vett lelkipásztori tevékenységének szerves része volt „társadalmi fegyelmező” szerepük. Ezt a világi és hitbéli ismeretek tanítása és a szentségi élet pártfogolása mellett leginkább a társadalom alapvető kapcsolatainak, a családi kötelekeknek és baráti kötődéseknek a védelme, illetve a helyi közösségekben belüli összetartás helyreállítása és erősítése révén igyekeztek elérni. „Békességszerző” tevékenységük előzményeként a középkori koldulórendek és egyes konfraternitások hasonló megnyilvánulásai is említhetők, a Jézus Társaságán belül pedig a „szeretet cselekedetei” már az első évtizedekben az apostoli munka részeként konkretizálódtak.⁶¹ A jezsuiták békességszerző tevékenységükbe a laikus híveket is bevonták: győri városi társulatukban is egy-egy városrészen illetékes „békességszerzők” („pacificatores”) voltak kijelölve.

A keresztény házasság védelme a nyugat-magyarországi régióban is évről-évre visszatérő eleme volt a jezsuiták tevékenységének. Plébániai szolgálatot ugyan a Rendalkotmány értelmében nem vállaltak,⁶² így az esketés csak kivételképpen fordul elő a jezsuita templomokban, mégis állandó törekvésük volt, hogy a felekezeten kívüli területeken a római katolikus szentségi házasság érdekében felszólal-

⁵⁵ LAW 1669 (ÖNB Cod. 12066.) 75., LAW 1670 (ÖNB Cod. 12067.) 71.

⁵⁶ LAW 1671 (ÖNB Cod. 12068.) 63.

⁵⁷ LAW 1666 (ÖNB Cod. 12063.) 10.

⁵⁸ 1660-ban Győrben két „külsős” végzett lelkigyakorlatot. LAW 1660 (ÖNB Cod. 12057.) 8.

⁵⁹ BEDY 1938, 428.

⁶⁰ LAW 1662 (ÖNB Cod. 12222.) 61r.

⁶¹ O'MALLEY 2006, 193–195.

⁶² Bár erre számos kivétel akadt a kora újkori Magyarországon, vö. SZILAS 2006.

janak. Emellett gyakran békítettek ki haragos vagy elvált házastársakat. Győrben 1643-ban kilenc botrányosan élő, haragos párt békítettek ki.⁶³ Már külön élő, elvált házastársak közötti kapcsolatot is többször sikerült rendezniük.⁶⁴ 1667-ben egy férfi hagyta el feleségét, és új, protestáns asszonyt választott, akivel akatolikus módon egybe is kelt. A férfi csak azután tért „jó útra”, miután első és második neje is elhunyt, és a jezsuiták beszédeinek hatására lelkiismeret-furdalás kezdte gyötörni. Végül az egyik páternél meggyónt, korábbi vétkeitől és az „eretnekségtől” elfordult, és istenfélő emberré vált.⁶⁵

A házasság intézményének védelmét szolgálta a jezsuiták fellépése a házasságon kívüli szexualitás és a prostitúció ellen. A páterek ez irányú „apostoli” szolgálata az első rendtagok tevékenységéig nyúlik vissza, akik különös figyelemben részesítették elsőként az itáliai városok kurtizánjait, illetve azok leányait.⁶⁶ Egyfelől a *litterae annuae* rendszeresen említ olyan eseteket, amikor fiatal leányok tisztaságát őrizték meg.⁶⁷ 1662-ben pedig egy előkelő özvegyasszonyt környékezett meg egy nemes férfi, az asszony azonban — a jezsuiták buzdítására — ellenállt a bűnre való csábításnak.⁶⁸ Másfelől a prostitúció elleni küzdelem a kurtizánok helyes útra térítését jelentette. Győrben — talán a katonaság nagy számú jelenléte miatt — viszonylag gyakran említik a jelentések a prostituáltak tevékenységét, illetve megtérésük példáit.⁶⁹ A tisztességes életre vezetett kéjhölgyek egyike 1660-ban egy jezsuita prédikáció hatására mintegy 30 éve gyakorolt „mesterségét” hagyta maga mögött, valamint a bibliai Magdolna példájára megbánta és meggyóna bűneit.⁷⁰

A házasságok helyreállítása mellett a társadalom szövetének legkisebb egységeiben, a családokban és a helyi közösségekben a jezsuiták a békességszerzéssel tették a legnagyobb szolgálatot. A jezsuita beszámolók sajnos mindig névtelenek és kevés konkrétumot tartalmaznak a haragosokra vagy a békétlenség okára vonatkozóan. Mégis Győrben a jezsuita békítés helyi sajátosságának tűnik, hogy a páterek a hadijogot érintő vitás ügyek rendezésében is részt vállaltak. 1658-ban a győri és a komáromi erőd katonái között súlyos ellentét alakult ki egy közelebről meg nem nevezett, harminc éve a győrieket illető „régijogszokás” miatt. Ezért egy zászlótartó a komáromi várból 30 lovas bajtársa által kísérvé a győri erődből egy vetélytársát egyenlő számú kísérvével és azonos fegyverzetben hívta ki párbajra. Az összecsapás napja már ki volt tűzve, amikor Luigi Gonzaga Marchese di Mantua-Bozzolo győri főkapitány (1658–1660) tekintélyét latba vetve kérte a feleket, hogy békítőkként fogadják el a győri jezsuita atyákat. Ők az összecsapás közvetlen veszélyét elhárították, majd a vitás ügy a főkapitányi teljhatalom hatáskörébe került vissza, így a győriek régi joga nem sérült. Az őrgróf pedig elrendelte, hogy a jövőben a jezsuiták (a győri rektor által kijelölt páterek) mindig vegyenek részt a hadijogot érintő hasonló vitás ügyek rendezésében.⁷¹ Néhány évvel később a győri erőd két kapitányát békítették ki az atyák; a beszámoló szerint a haragosok könnyek között bocsátottak meg egymásnak.⁷²

⁶³ LAW 1643 (ÖNB Cod. 12219.) 186r.

⁶⁴ LAW 1648 (ÖNB Cod. 12220.) 112r, LAW 1669 (ÖNB Cod. 12066.) 62.

⁶⁵ LAW 1667 (ÖNB Cod. 12064.) 50–51.

⁶⁶ Vö. O'MALLEY 2006, 203–214.

⁶⁷ Pl. LAW 1658 (ÖNB Cod. 12055.) 44. (Győr).

⁶⁸ LAW 1662 (ÖNB Cod. 12222.) 61r.

⁶⁹ LAW 1648 (ÖNB Cod. 12220.) 112r, LAW 1650 uo. 308r.

⁷⁰ LAW 1660 (ÖNB Cod. 12057.) 16.

⁷¹ LAW 1658 (ÖNB Cod. 12055.) 44.

⁷² LAW 1664 (ÖNB Cod. 12061.) 68.

A jezsuita lelkipásztorkodás speciális területe volt az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlása: a börtönök, ispotályok és a haldoklók ellátása,⁷³ ami Győrben főként a katonasághoz kötődött, illetve a hadbíróság által elítéltek pasztorációja. 1646-ban a főkapitánynál eredményesen jártak közben több halálraítelt katonáért, akiknek a büntetését néhány hónapnyi közmunkára mérsékeltek.⁷⁴ A katonaság körében az is növelte a páterek tekintélyét, hogy olyan bebörtönzött katonák szabadulását is elérték, akik számára bajtársaik hiába kértek kegyelmet.⁷⁵ 1654-ben a jezsuiták kezdeményezésére Győrben új börtönkapolnát alakítottak ki, hogy a rabok szentmiseken vehessenek részt.⁷⁶ Előfordult, hogy egy állítólagos gyilkosságáért valótlannal kínhalálra ítélt ifjú ártatlanságát bizonyították be.⁷⁷ Máskor azonban két halálraíteltet nem sikerült megtéríteniük, amit a gonosz lélek működésének tudtak be.⁷⁸

A jezsuiták bejáratosak voltak a katonák ispotályába is.⁷⁹ 1658-ban pedig, amikor a győri lovaság körében lázas betegség terjedt, a jezsuiták siettek elsőként, hogy a beteget meggyóntassák, de egyúttal jobb szállást és az éjjeli őrsegtől való mentességet is kieszközöltek számukra.⁸⁰ A szegényházak, ispotályok rendszeres látogatásával a korszak végére sikerült bevezetniük a havi, illetve a nagy ünnepekhez kötődő gyónást és áldozást.⁸¹

A betegek és haldoklók ellátása különösen a háborús években állította kihívás elé a jezsuitákat. 1644–1645-ben I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1630–1648) magyarországi hadjárata és az annak nyomán kibontakozó járvány következtében a győri kollégium csaknem teljesen kihalt: 13 rendtag vesztette életét, nagyrészt a pestises betegek szolgálata során.⁸² Az erődvárosból a háborús esztendőket jelentései a jezsuitáknak a tábori lelkészi szolgálatát emelik ki, de más évekből is értesülünk a haldoklók ellátásáról. 1649-ben például egy hosszú ideje súlyos betegségben szenvedőt tartottak vissza — üdvössége reményében — az öngyilkosságtól, és a jelentés szerint a város különböző nációit képviselő betegeket is elláttak.⁸³

A jezsuita pasztoráció fontos elemét alkotta a vallásos társulatok szervezése és lelkivezetése is. Győrben a 17. században a páterek irányításával három kongregáció működött: egy diáktársulat Gyümölcsoltó Boldogasszony patronátusa alatt (1631); a Patrona Hungariae titulusú „úri” társulat a helyi, magyar nyelvű jobb módú férfiak számára (1634); illetve a Maria de Victoria nevet viselő német nyelvű kongregáció, amely az erődváros katonaságát tömörítette (1634).⁸⁴

⁷³ Ezt az előbbiekhöz hasonlóan szintén már az első jezsuita rendtagok is feladatuknak tekintették, vö. O'MALLEY 2006, 195–203., 211–214.

⁷⁴ LAW 1646 (ÖNB Cod. 12219.) 404r.

⁷⁵ LAW 1658 (ÖNB Cod. 12055.) 44.

⁷⁶ LAW 1654 (ÖNB Cod. 12051.) 36.

⁷⁷ LAW 1659 (ÖNB Cod. 12056.) 53–54.

⁷⁸ LAW 1665 (ÖNB Cod. 12062.) 43.

⁷⁹ LAW 1640 (ÖNB Cod. 12218.) 449v.

⁸⁰ LAW 1658 (ÖNB Cod. 12055.) 44–45.

⁸¹ LAW 1669 (ÖNB Cod. 12066.) 52.

⁸² LAW 1644 (ÖNB Cod. 12219.) 296r.

⁸³ LAW 1648 (ÖNB Cod. 12220.) 112r., LAW 1649 (ÖNB Cod. 12220.) 200r.

⁸⁴ A társulati életről bővebben lásd e kötetben Horváth József, Kádár Zsófia és Székely Zoltán tanulmányát.

*Ill^{ustr} et Reu^{erend} Dominus D. Georgius Széchényi, Archiep^{iscopu}s Colocensis,
Administrator Episcopatus Iaurimensis et Fundator Collegij Soc^{ietatis} IESV Iaurina.*

Széchenyi György győri püspök, kalocsai érsek mint a győri jezsuita kollégium alapítója
Mauritz Lang rézmetszete, 1668/1669

A RENZHÁZ ÉS MŰKÖDÉSE

A RENZHÁZ ÉPÍTÉSE ÉS BEOSZTÁSA A templom felépítése után egy évtizeddel később nyílt arra lehetőség, hogy a jezsuiták a kezdetben átvett főtéri épületek helyén új rendházat is emeljenek Széchényi György püspök alapítványának köszönhetően.⁸⁵ Addig csak a meglévő épületek javítgató-sáról tudunk, 1641-ben például a rendház sárral betapasztott falának „vallásos épülethez hasonló kinézetet” adtak.⁸⁶

A templomtól nyugatra tervezett új kollégium építésének nagyobb munkálatai valószínűleg 1654-ben kezdődtek meg.⁸⁷ A pozsonyhoz hasonlóan négyszögletes belső udvarral rendelkező, U alaprajzú épülettömb több részletben épült fel. 1652-ben Horváth János rektor már szerződést kötött a Stájerországból Győrbe érkezett Bartolomeo Torre olasz építőmesterrel és fiával, Giacomóval, hogy a rendház első emeletét (talán a déli, esetleg a nyugati szárnyon) 2300 forint, 12 tallér áldomáspénz, 20 csöbör bor és 20 véka gabona ellenében felépítik.⁸⁸ Az első építési fázisban, Széchényi alapítványtételének köszönhetően 1655-ben Tissinger János rektor kötött újabb szerződést, alighanem ismét a Torrékkel, hogy a rendház nyugati szárnyának második emeletét is felhúzzák 2300 forint, 20 csöbör bor és 20 véka gabona munkadíjért.⁸⁹ Ebben az évben Philipp Graf von Mansfeld győri főkapitány azzal támogatta az építkezést, hogy annak idejére engedélyezte az utca egy részének lezárását, a győri mezővárosi tanács pedig — a jezsuitákkal kötött káptalani szerződés ellenére — megengedte a rendnek, hogy az iskola számára még két polgárházat vegyenek meg.⁹⁰

1657-ben az addig felhúzott másfél szárny után a másodikat befejezték és annak teteje is elkészült. Ebbe az új épületrészbe 1659-ben költöztek be a rendtagok. A kollégium harmadik, északi szárnyának alapját is ekkor kezdték el építeni kegyes adományokból: az évben e célra 1700 forintot kaptak.⁹¹ Az építkezést az 1650-es évek végén pestis, illetve Bartolomeo Torre halála is hátráltatta,⁹² tőle 1662-ben fia, Giacomo vette át az építés vezetését. A jezsuitákkal kötött újabb szerződésben megbízást kapott a rendház északi, piactéri oldala második emeletének elkészítésére 1250 forint, 10 csöbör bor és 10 véka gabona díjért. A jezsuiták anyagi lehetőségeit ebben az évben az biztosította, hogy Széchényi alapítványát „teljessé tette”: az addig ki nem fizetett összeget is átadta a rendháznak.⁹³ 1665 őszéig bizonyo-

⁸⁵ ACSAY 1901, 34–37.

⁸⁶ LAW 1641 (ÖNB Cod. 12219.) 70v.

⁸⁷ LAW 1654 (ÖNB Cod. 12051.) 36. „Iaurinensis vestri collegii fundator illustrissimus et reverendissimus Vesprimiensis episcopus Georgius Secheny ex quinquaginta millium florenorum summa collegio pro dote assignata mediamque partem iam consignavit. Alterum beneficium est, quod ex antiquis rudibus factus hoc anno ad novam collegii fabricam transitus, sociis commodiorem prebuerit habitationem.”

⁸⁸ A szerződést kiadta: KÁSZONYINÉ 1963, 232–233. A Torre családról: uo. 232.

⁸⁹ KÁSZONYINÉ 1963, 230.

⁹⁰ LAW 1655 (ÖNB Cod. 12052.) 57–58. „Iaurini pergit eximia in Societatem benevolentia excellentissimi domini generalis [Philipp Graf von Mansfeld], qui publicae plateae partem protrahendo aedificio collegii concessit nullamque ansam testificandae palam benevolentiae suae in nos praetermittit, quo fit, ut in vulgus nobis concilietur existimatio, atque fructuosiora existant nostrorum ministeria. Tum et singularis senatus Iaurinensis affectus, cuius unanimi consensu pro maiore commoditate scholarum adiacentes duae domus coemi permissae sunt non obstantibus reversalibus literis a nostris datis de non dilatando spatio aedificii. Sunt et alia munificia eorum in nos officia, quibus nova pars collegii in iustam assurrexit magnitudinem.”

⁹¹ LAW 1657 (ÖNB Cod. 12054.) 57., LAW 1659 (ÖNB Cod. 12056.) 74.

⁹² KÁSZONYINÉ 1963, 230., 1658. aug. 23. Giacomo Torre apját, Bartolomeót elhunytként említi.

⁹³ KÁSZONYINÉ 1963, 230., LAW 1662 (ÖNB Cod. 12222.) 74r. — Széchényi György mint alapító ábrázolását lásd a 104. oldalon.

san folytatódtak a munkálatok a rendház északi és nyugati szárnyaiban.⁹⁴ Giacomo Torre korai, 1668 előtt bekövetkezett halála⁹⁵ miatt azonban kiskorú fia, Francesco már nem tudta tovább vinni a családi vállalkozást, így került az építés vezetése 1669 szeptemberében Christian Fornleiter kőművesmesterhez.⁹⁶ A szerződés szerint az 1652-ben elkezdett első épületszárnyon csak a tetőszerkezetet kellett befejezni. Az 1655-től épülő nyugati szárnyban a lépcsőházat, folyosót, három szobát kellett megépíteni és kimeszelni, az ablakkereteket berakni és a tetőszerkezetet megácsolni. Az 1662-től épülő piactéri oldalon folyosó, két szoba kialakítása, ablakkeretek berakása és meszelési munkák voltak hátra a tető elkészítése mellett.

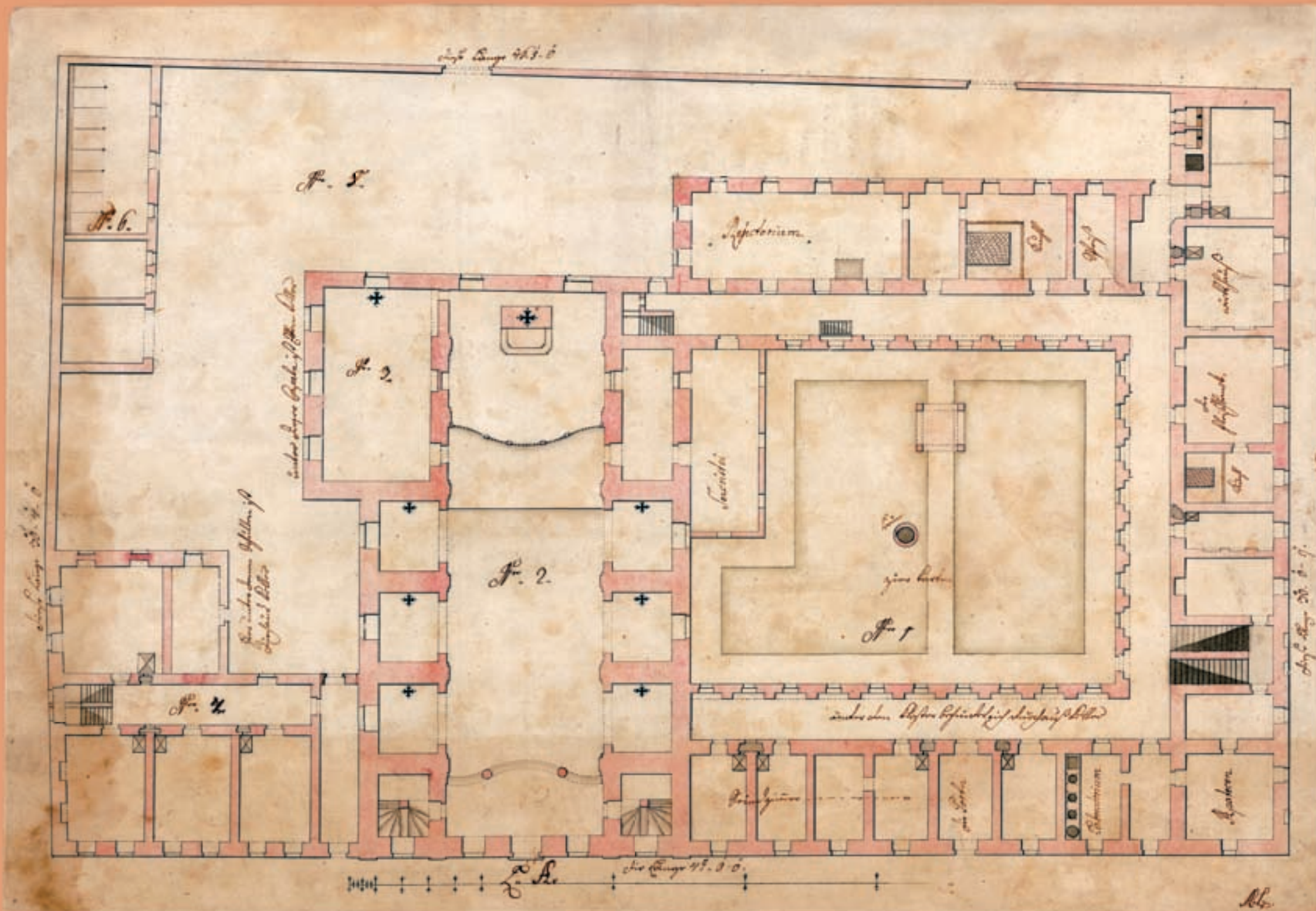
A rendház építésének 1667. évi befejezését jelzi a piactéri főkapu Széchényi — ekkor már kalocsai érsek — címerével ellátott felirata. (105. old.) A kétemeletes rendház használatáról, beosztásáról egy korabeli tervrajz segítségével tájékozódhatunk. (108–111. old.) Az 1687/1689-re datálható terv az ismert 1696. évi alaprajznál részletesebb és kisebb eltéréseket mutat.⁹⁷ A rendház piactéri, északi főkapujának helye nem változott. A földszinten a portától balra (azaz keletre) négy szoba volt, három a folyosóra, a negyedik egy belső átjáróval a kapu melletti szobába nyílt. A porta melletti, jelöletlen funkciójú helyiség mellett a (gyógyszertárhoz tartozó) laboratórium működött, amelynek a folyosóra nem volt ajtaja. Az északi folyosó nyugati végében egy átjáró nyílt, innen lehetett a laboratóriumot és a rendház földszintjének északnyugati végében elhelyezkedő gyógyszertárat megközelíteni. Az apóteka három helyiségből állt, egy, a lépcsőház alatti átjáróval annak déli oldalán is volt egy, a folyosó felől elzárt szobája. A lépcsőház így a kollégium nyugati szárnyának északi harmadában állt. A nyugati, tehát a templomtól legtávolabb eső szárnyban a gyógyszertártól délre egy konyha volt, ami a mellette lévő mészárszék-ből nyílt. A mészárszék mellett vendéglő avagy kocsmá („wirthshaus”) helyezkedett el, az épület kiugró, délnyugati végében még egy kisebb helyiség és két, a rendháztól délre fekvő belső udvarra nyíló mellékhelyiség kapott helyet. A déli szárnyban tovább haladva egy kamra mellett még egy konyha, illetve egy kisebb átjáróból nyíló nagy refektórium kapott helyet. A második emeleten, ismét az északi szárny keleti csücskéből indulva hét, a folyosóra nyíló, egyező alapterületű szoba (cella) kapott helyet, a gyógyszertár felett, a lépcsőháztól északra, az épület északnyugati sarkán a rektor két szobából álló „lakosztálya” helyezkedett el. A nyugati szárnyon két egymásba nyíló, ismeretlen szerepű szoba mellett kapott helyet a könyvtár nem túl nagy terme, mellette egy házi kápolna, észak felőli oldalán az oltárral, a „wirthshaus” felett a betegszoba, a kiugró, délnyugati helyiségben pedig egyetlen átjáróból öt

⁹⁴ KÁSZONYINÉ 1963, 231.

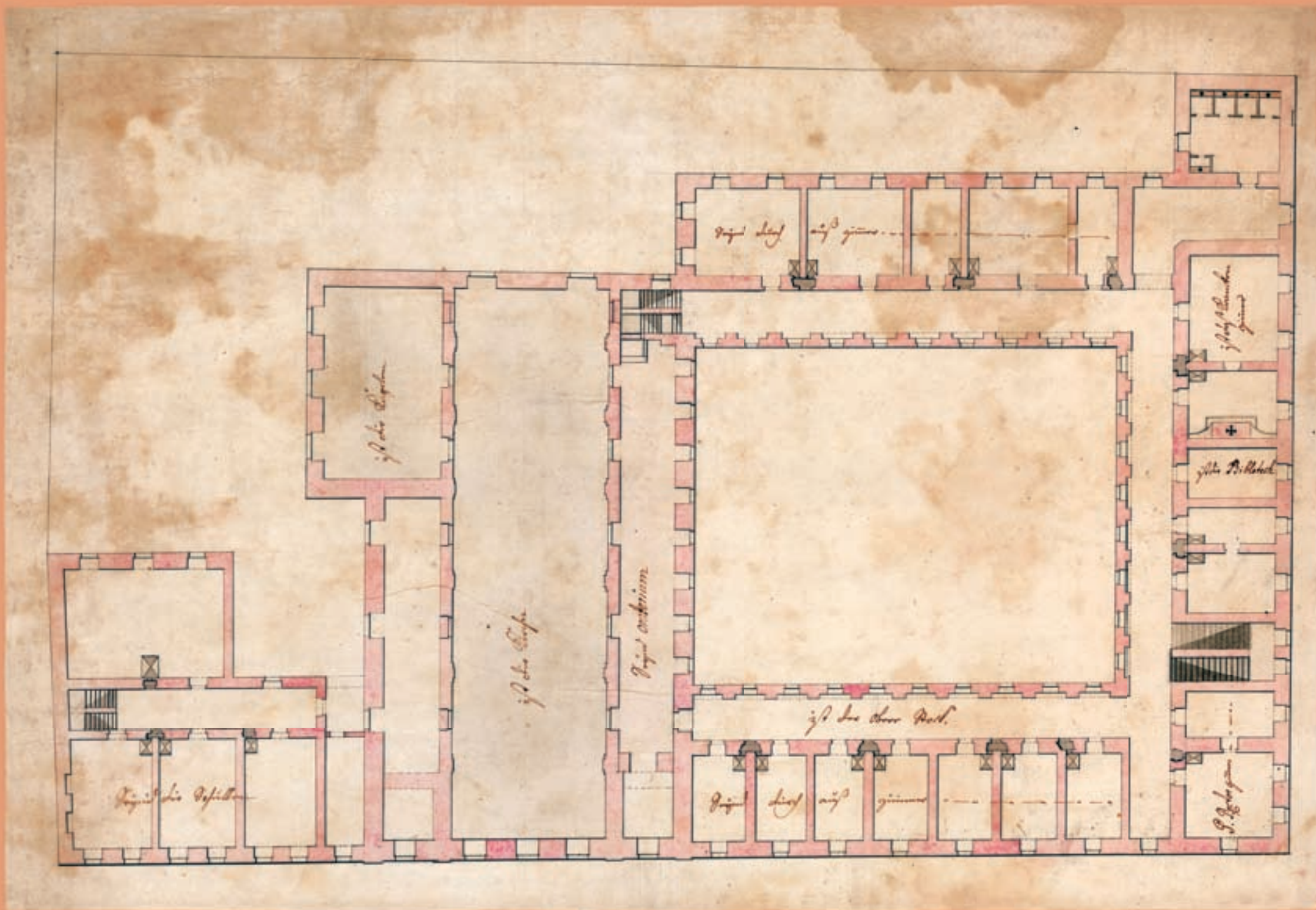
⁹⁵ Vö. SZÉKELY 2006, 372., 26. jegyz.

⁹⁶ A szerződést közli KÁSZONYINÉ 1963, 233–234. vö. SZÉKELY 2006, 372.

⁹⁷ Az 1696. évi alaprajzot közli: SZÉKELY 2006, 371. (4. kép). A korábbi állapotot ábrázoló, délre tájolt tervrajz őrzőhelye: MNL OL Térképtár S12 (Helytartótanácsi térképek), Div. IX. nr. 8. „Iaurinensium Jesuitarum Collegii, Győri jezsuita kollégium tervrajza”, 58,5x77,5 cm, vászonra vont papíron színezett kézirat alaprajz, lásd <http://maps.hungaricana.hu/hu/12476/?query=JELZ%3D%2012%20Div%20IX%20No%200008%29> (2017. jan. 16.). Az adatbázisban megadott 18. századi datálásnál korábbi lehet a tervrajz, az iskola építési fázisa alapján 1687/89-re datálnám, mivel ezen a tervrajzon az 1696-ra az iskola délkeleti végében felépített auditorium helyén még istálló van. Feltételezésem szerint a Christian Fornleiter által 1687–1689 között felépített (vagy esetleg az 1694. évi bővítés utáni) új iskolaépületet ábrázolja a későbbi alaprajz a templom keleti oldalán. — Az 1687/1689-es tervrajz a kétemeletes épület földszintjét és második emeletét külön-külön feltünteteti és (az adatbázisban közölt latin nyelvvel ellentétben német) magyarázó feliratokkal látja el, ez alapján úgy tűnik, hogy az 1696-os alaprajzon több szint „egybecsúztatásával” történt a feliratozás. A továbbiakban csak a korábbi tervrajz beosztását ismertetem.

A győri jezsuita kollégium: földszint alaprajza, 1687/1689

A győri jezsuita kollégium: második emelet alaprajza, 1687/1689

mellék helyiség nyílt. A déli szárnyban további öt szoba volt, amelyek közül kettő egymásba nyílt, és a templom felőli, keleti oldalon lévő két szoba nagyobb méretű, két ablakkal bíró helyiségként van ábrázolva. A rendház ismerttetett beosztása annyiban hiányos, hogy a vizsgált, 1671 előtti időszakban legalább ideiglenesen e három szárny egy részében, — talán az első emeleten — kellett elhelyezni az iskola termeit is, amíg a templom túloldalán az építkezések lehetővé nem tették a gimnázium átköltöztetését.⁹⁸

A RENDHÁZ MŰKÖDTETŐI: A LAIKUS RENDTAGOK A laikus rendtagokat a Jézus Társasága olyan mindennapi feladatok elvégzésére vett fel soraiba, amelyek a rendházak működéséhez elengedhetetlenek voltak. A segítőtestvérek általában belépésüket megelőzően valamilyen kétkezi munkából éltek, és rendszerint a leendő pap rendtagoknál idősebb életkorban, 20-25 éves koruk felett vették fel őket a Társaságba. Képzésük csupán a két éves novíciusi időszakból állt, amelynek végén szerzetesi fogadalmukat letették, majd valamely rendházba küldték őket szakmájuknak, tehetségüknek, (nyelv)tudásuknak megfelelő szolgálatra.⁹⁹

A győri rendházat a jezsuita előljárók kezdettől fogva kollégiumnak szánták, amelynek működéséhez több segítőtestvérről volt szükség. A rendi katalógus szinte a rendház felállításával egyidejűleg jelzi már az 1627. évben egy segítőtestvér jelenlétét, a nagyváradi származású Szilaghi Jánosét.¹⁰⁰ Őt a következő évtől váltotta az alsólendvai Hari Ambrus mint szakács, számtartó és bevásárló, illetve a pfalzi választófejedelemségből az osztrák provinciába belépett Johann Gelheuser mint szabó és sekrestyés.¹⁰¹ Hari — győri „rekorderként” — egészen 1644-ig, 16 évet szolgált a kollégiumban, később szakácsi teendői helyett az éléstár felügyelője és ébresztő, majd sokáig kapus és bevásárló, végül a prokurátor atya segítője volt.¹⁰² Gelheuser háromévnél szolgálata után távozott Kremsbe.¹⁰³ 1631-től már három, 1633-ban már négy segítőtestvér osztozott az emelkedő létszámú győri kollégium ellátásának feladatában.¹⁰⁴ 1637-ben számuk ötre emelkedett: egy szakács és bevásárló; egy számtartó és éléstár-felügyelő; egy kapus; egy sekrestyés, szabó és éjjeliőr; egy pedig az utazók kísérője, a sekrestyés segítője és (másik) számtartó. Az öt-hat fős koadjutor-létszám ettől kezdve állandósult, és ez csak kivételes esetekben változott. 1644-ben — amint fentebb már utaltam rá — a győri rendház szinte teljes állománya a pestisjárvány áldozata lett, közöttük mind a hat segítőtestvér, haláluk időrendjében: Johann Fleischmann, Hari Ambrus, Johann Mayster, Nagy Pál és Georg Glegler.¹⁰⁵ A koadjutorokat a rendi vezetés Győrben három

⁹⁸ SZÉKELY 2006, 367–373. Az új iskolát 1687–1696 között Széchényi Pál veszprémi püspök (1687–1710) adományaiból három ütemben építtették fel, az munkálatokat Christian Fornleiter kőművesmester vezette. Először (1687–1689) a régi épületeket elbontva épült meg az iskola néhány terme, majd ezekhez újabb részeket építettek hozzá (1694). Az ismertett tervrajzon még nem szereplő, nagy auditoriumot vagyis előadótermet és a korábbi iskolai termekkel azt összekötő lépcsőházat 1696-ra fejezték be. Az épületek közül a templom nyugati oldalán a rendház — lényegében eredeti formájában — ma is áll. A templom keleti oldalán egykor álló iskolaépületet azonban lebontották, mert 1888-ban új, neoreneszánsz gimnáziumépületet építettek helyére az új tulajdonos, a bencés rend.

⁹⁹ Végső fogadalmat általában 10-15 évvel később tettek. A laikus rendtagok feladatairól lásd Institutum II. 19–20. (Examen, cap. VI. 3., 6.), a magyar fordítást lásd Rendalkotmány 1997, 64–65.

¹⁰⁰ LUKÁCS II. 299.

¹⁰¹ LUKÁCS II. 316.

¹⁰² LUKÁCS II. 612., vö. LAW 1644 (ÖNB Cod. 12219.) 296r.

¹⁰³ LUKÁCS II. 599.

¹⁰⁴ Az itt és alább említett adatokat lásd LUKÁCS II–IV. vonatkozó éveinél!

¹⁰⁵ LAW 1644 (ÖNB Cod. 12219.) 296r.

év alatt, 1647-re tudta pótolni. Innentől 1655-ig négy-hat, majd 1667-ig öt-hét segítőtestvér szolgált a rendházban, és a korszak végére (1667–1671) nőtt meg a számuk hét-nyolc főre. Az 1669. évi kiugróan magas, 10 fős létszámukat indokolja a már említett, rövid életű terciaház működése. A korszak végét jobban jellemzi a feladatok 1670. évi megoszlása, amely a fent idézett 1637. évhez képest további differenciálódást mutat. A hét segítőtestvér közül egy szakács; egy számtartó és bevásárló; egy éléstár-felügyelő és másik számtartó; egy kapus, ébresztő és az utazók kísérője; egy sekrestyés; egy a szekrények felügyelője és a prokurátor atya segítője; egy pedig a ruhatár (gyapjúneműk és lenvászon, azaz alsó- és felsőruhák) felügyelője és éjjeliőr volt.

Győrben (és a hozzá tartozó missziókban, rezidencián) a vizsgált korszakban összesen 86 segítőtestvér szolgált (közülük 12 fő csak Komáromban tevékenykedett). A győri kollégium kötelékében szolgáló koadjutorok fluktuációja kisebb volt, mint az összes rendtag átlagos fluktuációja. Azaz Győr esetében is kimutatható az a más magyarországi jezsuita kollégiumokban is megfigyelhető jelenség, hogy a személyi állomány legstabilabb magját éppen a segítőtestvérek alkották a gyakrabban változó páterek és a még sűrűbben cserélődő tanítók mellett. Míg a rendházhoz tartozó összes jezsuita átlagosan bő két évig (2,29) szolgált itt, a segítőtestvérekre vetített átlagos szolgálati idő ezt szűk fél évvel meghaladta (2,66 év). Míg az 1-4 éves szolgálat a segítőtestvérek körében viszonylag gyakori volt, addig 5-7 évig három-három; 8, 11, 14 és 16 évig pedig egy-egy rendtag szolgált a győri kollégiumban. A koadjutorok által biztosított „folytonosságot” Győrben a négy, hét évnél hosszabb ideig itt szolgáló testvér tartotta fenn. Eleinte a már említett Hari Ambrus és mellette az ansbachi örgrófság területéről elszármazott Conrad Rauch (1631–1641 szolgált Győrben).¹⁰⁶ Utóbbi 45 éves korában bekövetkezett haláláig a leghosszabb időt Győrben töltötte. Eredeti szakmája szerint szabó lehetett, mivel mindvégig e tisztségében, illetve a ruhatár felügyelőjeként és sekrestyésként szolgált. Az 1640-es évek közepének katalizmája után a következő évtizedtől újra a régi kerékvágásba zökkent vissza a kollégium élete, amit a győri származású Schad Mátyás (1653–1666), illetve a Varasdról elszármazott horvát rendtag, Matthaeus Wurzer (1658–1665) hosszú szolgálati ideje is jelez. Schad leghosszabb ideig szülővárosában szolgált, halálát is itt lelta. Szolgálati helyein leginkább gazdasági tisztségekben, *oconomusként*, a prokurátor atya társaként, számtartóként és bevásárlóként munkálkodott.¹⁰⁷ Wurzer Győrben elsősorban portás volt, emellett bevásárlói, számtartói, éjjeliőr, utaskísérői és beteggondozói feladatokat is kapott. Győrből Zágrábba került vissza, ahol élete végén kapusként szolgált.¹⁰⁸

A rendtartományi katalógusok alapján tehát egy jelentős kollégium ellátásához szükséges létszámú, a korszak végén már 7 fős, segítőtestvérekből álló csoport biztosította a győri rendház mindennapi működését. A Jézus Társasága apostoli tevékenységéhez tehát a 17. század utolsó harmadára mind a megfelelő épületegyüttes, mind a „háterszág” adott volt.

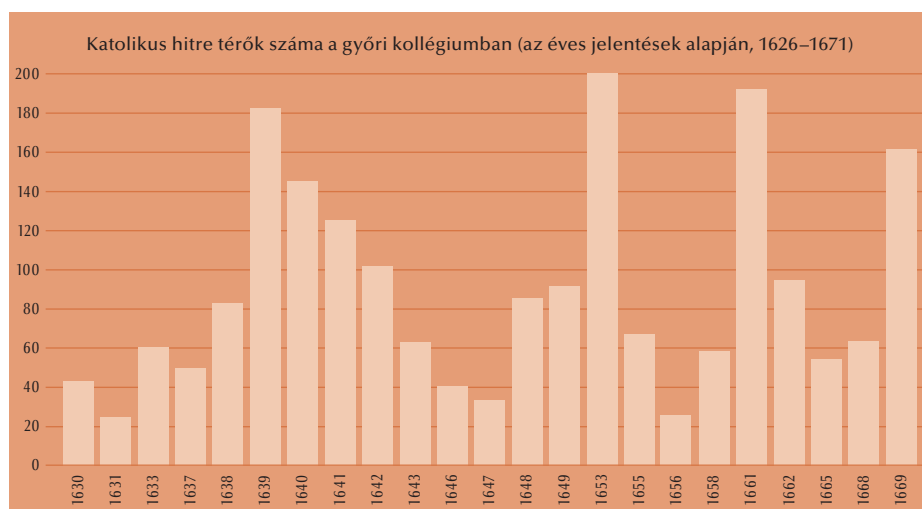
MISSZIÓ

A jezsuiták missziós küldetése részben a városhoz, részben közelebbi-távolabbi környezetéhez kötődött. Győr a török-magyar határzóna és a hódoltság jezsuita missziós központja is volt. Az 1655. évi provinciakatalógus függeléke szerint ide tartozott az andocsi, pécsi, jászberényi misszió, valamint az említ-

¹⁰⁶ LUKÁCS II. 721.

¹⁰⁷ LUKÁCS II. 736., vö. LAW 1666 (ÖNB Cod. 12063.) 157–158.

¹⁰⁸ Cat. gen. 1877.

tett komáromi rezidencia.¹⁰⁹ Kevesebbet tudunk róla, mégis fontos volt a győri páterek regionális, Győr környékére kiterjedő missziós tevékenysége is. A környező települések mellett a fentebb említett tercia probáció atyák távolabbi helyekre is eljutottak: Győr és Óvár (Magyaróvár) mellett Komárom, Pozsony, Sopron, Szepeshely, Nagyszombat és Késmárk környékén, mezővárosokban és falvakban a nagybőjt idején, a közelebbi helyeken a nagyobb ünnepek alkalmával misszióztak.¹¹⁰

HITTÉRÍTÉS A missziós küldetéshez köthető, bár az erődvárost is jócskán érintette a jezsuiták térítő munkája. Az éves jelentések őrizték meg a győri páterek által áttérítettek számát és egyes, tipikus esetek leírását, ami a más, nagyobb kollégiumokból ismert évi 40-50 főt meghaladta: átlagosan évi 88-at tett ki. (A katolikus hitre térők számát az oldal tetején látható grafikonon tüntettem fel.)

Az áttérési esetek leírása a jezsuita éves jelentésekben szinte mindig névtelen.¹¹¹ A megtérés jele a protestánsok esetében a gyónás és áldozás, illetve a trienti hitvallás letétele volt. A győri jezsuitáknál konvertálók nagy része evangélikus vagy református vallású volt, de – magyarországi viszonylatban egzotikusként – akadt áttérő a muzulmánok közül is, 1671-ig öt évből nyolc muszlim megtéréséről tudunk.¹¹² 1639-ben nagy látványosságnak számított három török fogoly megkeresztelése; egyikük keresztapja maga Maximilian Fürst von Liechtenstein, győri főkapitány (1638–1643) lett.¹¹³

A konvertiták egyik csoportját a jezsuita gimnáziumban tanuló protestáns diákok alkották. Mivel a városban evangélikus vagy református nagygimnázium (a vizsgált időszakban) nem működött, a diá-

¹⁰⁹ LUKÁCS III. 441–443.

¹¹⁰ LAW 1670 (ÖNB Cod. 12067.) 75., 88–90., 139–140., vö. KÁDÁR 2016, 489.

¹¹¹ E helyütt (hely hiányában) nem törekszem az áttérési esetek teljességre törekvő ismertetésére, csupán néhány tipikus eset és a konvertálók jellemző csoportjainak bemutatására szorítkozom. A jezsuita gimnáziumokban áttérő diákokról (győri példák) részletesebben lásd KÁDÁR 2014.

¹¹² A győri adatok az 1639, 1641, 1649, 1656, 1658. évekből maradtak fenn.

¹¹³ LAW 1639 (ÖNB Cod. 12218.) 356r, 359r.

kok között mindig akadtak protestánsok is. A *litterae annuae* beszámolója a sikeres térítéseket, az áttérő ifjak hősiességét hangsúlyozzák: példaként egy tipikus, 1639-ben történt esetet idézek. „Egy diák, aki egy katonának azaz polgárnak volt a fia, a kálvinizmustól búcsút vett, amivel teljesen feldühítette maga ellen a szüleit, ezért apja arra készült, hogy megöli. Mit tett ez az ifjú? Nyomban térdre esett, és a halált hozó csapás számára lecsupaszította nyakát. Tedd meg, atyám – mondta –, amit meg kívánsz tenni! Rossz keresztényként élni nem akarok. Ettől a hősiesség kiállításától meglágyult az apa, azonnal felindultan megcsókolta fiát és könnyekben tört ki, majd rövidesen fia példáját követte.”¹¹⁴ Az éves jelentéseknek a fennmaradt anyakönyvi bejegyzésekkel való összevetése azonban azt mutatja, hogy a jezsuiták a 17. század elején-közepén az eddig feltételezettnél¹¹⁵ jóval nagyobb türelemmel viselkedtek az akatolikus diákok iránt. A vallás alapján senkitől nem vonták meg a felső osztályok, a teljes gimnázium elvégzésének lehetőségét, és a katolikus vallást nem tették a felvétel feltételévé. A jezsuita gimnázium anyakönyve elsőként 1662-ben őrzött meg arra utaló bejegyzést, hogy protestáns hitűket megőrző diákokat elbocsátottak, amikor három evangélikus és egy református tanuló kényszerült elhagyni a gimnáziumot.¹¹⁶

A győri beszámolók szerint az 1630-as évektől kezdve folyamatosan nagy figyelmet fordítottak a páterek a helyi német és magyar katonaság térítésére is. 1633-ban egy hetven-egynéhány éves, ifjúkora óta „eretnek”, gyengélkedő katona áttérését jegyezték fel, akinek gyónása elvégzése után betegsége is enyhült.¹¹⁷ 1639-ben egy hőstetteiről híres katona áttéréséről emlékeztek meg.¹¹⁸ 1646-ban a térítés sikeréhez – több, mint 40 „eretnek” katona tett hitvallást – hozzájárult az is, hogy a vonakodóktól előjáróik megvonták előléptetésük lehetőségét.¹¹⁹ A térítésben tehát a jezsuitáknak a katonai előjárók, a buzgó katolikus győri főkapitányok is segítségükre voltak. A *litterae annuae* név szerint is megemlékezik 1637-ben Wolfgang Graf von Mansfeld főkapitány (1633–1638) jó példájáról,¹²⁰ majd két évvel később utódja, Maximilian von Liechtenstein támogatásáról, aki a jezsuitákat a Pataházán élő rákok térítésére buzdította.¹²¹ Philipp Graf von Mansfeld főkapitány hitbuzgalmára és a jezsuitákkal ápolat kötődésére pedig már fentebb utaltam.¹²²

Az áttérők között a protestáns lelkesek családtagjait,¹²³ valamint a főnemeseket, nemeseket, „előkelő” ifjakat, férfiakat vagy akár asszonyokat a beszámolókból gyakran külön megemlékik.¹²⁴ Közülük

¹¹⁴ LAW 1639 (ÖNB Cod. 12218.) 358r.

¹¹⁵ Payr Sándor evangélikus, Acsay Ferenc pedig katolikus részről állítja, hogy az át nem térő akatolikus diákokat a jezsuiták a felsőbb évfolyamok elvégzésére nem engedték volna tovább, vö. PAYR 1924, 370., ACSAY 1901, 92.

¹¹⁶ Vö. Cat. laur. I. 128r., 130r. Fabri András (lutheránus, *rbetor*): „est expeditus e scholis non conversus”; Nemeti János és Jan Sámuel (lutheránusok, *syntaxisták*), illetve Füzi Mihály (kálvinista, *syntaxista*): „expeditus non conversus”.

¹¹⁷ LAR 1633 (ARSI Austr. 136.) 171.

¹¹⁸ LAW 1642 (ÖNB Cod. 12219.) 135v.

¹¹⁹ LAW 1646 (ÖNB Cod. 12219.) 403r.

¹²⁰ LAW 1637 (ÖNB Cod. 12218.) 244v.

¹²¹ LAW 1639 (ÖNB Cod. 12218.) 356v.

¹²² Vö. még LAW 1652 (ÖNB Cod. 12220.) 403r.

¹²³ Pl. LAW 1637 (ÖNB Cod. 12218.) 245r. (egy hatvanéves „eretnek” prédikátor fia), LAW 1640 uo. 449r. (egy evangélikus előjáró Pápán), LAW 1669 (ÖNB Cod. 12066.) 20–22. (egy evangélikus püspök fia, aki konverziója után hősiessé kiállta apja zaklatásait).

¹²⁴ Pl. LAW 1647 (ÖNB Cod. 12220.) 38r, LAW 1649 uo. 200r, LAW 1658 (ÖNB Cod. 12055.) 43, LAW 1660 (ÖNB Cod. 12057.) 12, LAW 1661 (ÖNB Cod. 12058.) 29–30, LAW 1665 (ÖNB Cod. 12062.) 48–50.

különleges példa egy unitárius ifjú áttérése 1657-ben. Erdélyből érkezett, ahol a humaniorákat már elvégezte, és oda akart később prédikátorként visszatérni. A győri gimnázium tanulójaként azonban súlyos betegségbe esett, egy jezsuita ekkor térítette át és keresztelte meg.¹²⁵

A megtérés gyakran segítette elő testi-lelki betegségekből való csodás gyógyulások vagy az élet más határhelyezetei: fogság, nehéz szülés, halálos ítélet. A jezsuiták 1630-ban például a győri várban lakó 18 protestánt térítették meg; közöttük egy halálraítélt lutheránus asszonyt. A hozzá küldött jezsuita gyózködésére az elítélt meggyónt, és a páterrel való beszélgetés hatására szintén evangélikus férje is elbizonytalanodott hitében. Bár a jezsuita a halálbüntetés enyhítését nem tudta a nő számára kieszközölni, négy nap haladékot azonban kapott a térítés befejezésére: így az asszony a szentségek vétele után úgy halt meg, hogy még a büntetését is jogosnak ismerte el.¹²⁶ 1648-ban a jezsuiták a beteg, illetve a bebörtönzött katonák körében is eredményesen térítették.¹²⁷ Bár a beszámolókból a legnehezebb a társadalom legalsó csoportjait megfogni, a páterek hittérítő, missziós tevékenysége őket: az elővárosokban, illetve a Győr környékén élő lakosságot is érintette — az évente feljegyzett nagy számú áttérő zömét bizonyára ők adták.

ZARÁNDOKLATOK A jezsuiták missziós tevékenységéhez kapcsolódott, és a győri lakosok mellett a vidéki híveket is tömegesen mozgatta meg a zarándoklatok szervezése. Az erődvárosból főként két közeli kegyhelyre, Lébénybe és Bácsára szerveztek évente zarándoklatokat. Lébényben helyi, középkori eredetű kultuszt ápoltak a jezsuiták, mióta a templomot 1631-ben birtokba vették. Az egykori bencés apátság templom Szent Jakab apostol tiszteletére volt szentelve, aki a határzóna peremén különös népszerűségnek örvendett a katonaság körében, közbenjárásának számos csodás gyógyulást is köszöntek. Az éves jelentés már 1638-ban említi, hogy a gyógyulásokat számos fogadalmi ajándék tanúsítja.¹²⁸ Két évvel később egy asszony ötéves fia gyógyulásáért tett eredménnyel fogadalmat.¹²⁹ 1643-ban a jezsuiták egy beteg szemű asszony, egy sérült, hároméves fiúcska és egy sebesült katona gyógyulását is feljegyezték.¹³⁰ 1667-ben a lébényi templomot már regionális jelentőségű zarándokhelyként jellemzi az éves jelentés: sokan messzi földről érkeztek ide testi-lelki gyógyulást remélve; egyesek magas lázból is meggyógyultak.¹³¹ A következő évben egy 14 hete vérfolyásos asszony tett fogadalmat, és amikor zarándokútja végén a lébényi templomba belépett, baja azonnal megszűnt. Egy hétéves fiúcska golyvától, egy másik gyermek pedig daganattól szabadult meg, miután szülei Szent Jakabnak ajánlották őket. Ebben az esztendőben a jezsuita krónikás szerint már több, mint ezer fogadalmi ajándék gyűlt össze Lébényben, amelyek a szent jótéteményeinek gyakoriságát bizonyították.¹³²

A jezsuita vezetésű kongregációkról is ismert, hogy évente részt vettek a Lébénybe Szent Jakab ünnepén (július 24–25.) vezetett zarándoklatokon. Például az 1639. évi zarándoklaton is, amelyen az

¹²⁵ LAW 1657 (ÖNB Cod. 12054.) 56–57.

¹²⁶ LAR 1630 (ARSI Austr. 135.) 683.

¹²⁷ LAW 1648 (ÖNB Cod. 12220.) 111r.

¹²⁸ LAW 1638 (ÖNB Cod. 12218.) 313v.

¹²⁹ LAW 1640 (ÖNB Cod. 12218.) 450v.

¹³⁰ LAW 1643 (ÖNB Cod. 12219.) 186v.

¹³¹ LAW 1667 (ÖNB Cod. 12064.) 103.

¹³² LAW 1668 (ÖNB Cod. 12065.) 110.

éves jelentés szerint összesen ötezren voltak jelen. A páterek német, magyar és horvát nyelvű buzdító beszédeket is tartottak, és 14 gyóntató pap látta el a híveket.¹³³ 1666-ban is a zarándokok nagy tömegéről számoltak be a jezsuiták: a Győrből és környékéről, illetve Komáromból Lébénybe zarándokló híveket az ünnep előestéjétől éjszakába nyúlóan, majd Szent Jakab napján hajnali három órától délig húsz pap folyamatosan gyóntatta.¹³⁴ Rendkívüli esemény, a háború és a járvány motiválta az 1646. évi, Lébénybe vonuló ünnepélyes processziót, amelyen a túlélők az újonnan Győrbe érkezett jezsuita rendtagokkal együtt vettek részt.¹³⁵

Győrből Bácsára a hívek a kegykápolna védőszentje, Szent Vid ünnepén (június 15.) zarándokoltak el. A jezsuita vezetésű városi társulatok ezeken a processziókon is részt vettek. 1660-ból ismert, hogy a bácsai zarándoklathoz a német társulat tagjai is csatlakoztak.¹³⁶ 1666-ban a jezsuita atyák a bácsai zarándokokat is hasonló tömegben gyóntatták, mint a fentebb említett lébényi zarándoklat alkalmával.¹³⁷ A magyar társulat 1679. évi zarándoklata alkalmával pedig a neves jezsuita hitszónok, Landovich István tartott magyar nyelvű prédikációt.¹³⁸

NÉPI VALLÁSSÓSSÁG A jezsuiták lelkipásztorkodásához, még inkább missziós tevékenységéhez kapcsolódtak a „népi vallásosság” körébe tartozó jelenségek: a már említett zarándoklatok mellett a Mária-kultusz és a szentisztelet megnyilvánulásai. Továbbá a csodás gyógyítások és ördögűzések, a szentelmények alkalmazása, paraliturgikus cselekmények, a jezsuita szentek ereklyéinek, képeinek vagy közbenjárásukat „megtestesítő” más eszközöknek a használata a nagyobb magyarországi rendházakban, így Győrben is elterjedt volt.¹³⁹

A jezsuiták felismerve a helyi igényeket nem törekedtek a „fehér mágia” vagy a „népi vallásosság” megszüntetésére, hanem azokat saját céljaik szolgálatába állították. A „babonáság” ellen ugyan fel léptek, de az általuk terjesztett eszközöket — a „babonás” tárgyak átkrisztianizált változatait — a hívek ugyanúgy „mágikus” erejűnek tartották.¹⁴⁰ Amint a már említett és az alább idézett példák is tanúsítják, lelkipásztori tevékenységük egyik kulcsmozzanatává a csodát tették. A betegség, nehéz szülés, veszélyhelyzet, járvány, természeti katasztrófa vagy ördögtől való megszállottság olyan határhelyzeteket teremtettek, amelyeket a páterek hitelesítő vagy (akatolikusok esetében) az áttérést elősegítő körülményként használtak fel.

A jezsuiták a vajúdás és szülés megkönnyítésére főként a rendalapító, Szent Ignác segítségül hívását javasolták. Győrből már a korai évekből ismert, hogy Ignác-ereklyét „kölcsonöztek” akár vidéki szü-

¹³³ LAW 1639 (ÖNB Cod. 12218.) 359r–v. Néhány évvel később is 10 gyóntatóra volt szükség: LAW 1647 (ÖNB Cod. 12220.) 40r, BÁRDOS 1980, 172–173.

¹³⁴ LAW 1666 (ÖNB Cod. 12063.) 10.

¹³⁵ LAW 1646 (ÖNB Cod. 12219.) 403v.

¹³⁶ Historia Sod. Iaur. 14v., a bácsai zarándoklatról ekkor már bevett szokásként írnak, vö. BÁRDOS 1980, 169.

¹³⁷ LAW 1666 (ÖNB Cod. 12063.) 10.

¹³⁸ Historia Sod. Iaur. 16v. Landovich Istvánról lásd LAKATOS 2006.

¹³⁹ A kora újkori erdélyi és hódoltságú jezsuita missziók ezirányú tevékenységére Molnár Antal hívta fel a figyelmet, vö. MOLNÁR 2005, 147–148. (Gyöngyös), MOLNÁR 2004, 112–113. (Kecskemét), MOLNÁR 2002, 163–164. (Pécs), MOLNÁR 2003, 109–111. (Pécs), uo. 137–138. (Veszprém), uo. 150. (Andocs).

¹⁴⁰ HERSCHE 2006, 209–210.

lésekhez is.¹⁴¹ 1658-ban egy négy hete vajúdo anya farfekvéses babájának szerencsés világra jövetelét tulajdonították a szent segítségének.¹⁴² Az érintettek gyakran fogadalmat is tettek Szent Ignác napján való misehallgatásra, a szentségek vételére. E fogadalmak tanúságául idővel a győri jezsuita templom számos votív tárgyat kapott.¹⁴³ A győri terciárius atyák 1670. évi missziós útjukon azt tanácsolták egy anyának, hogy tegyen fogadalmat, akinek halva született gyermeke a szent közbenjárására életre kelt.¹⁴⁴ Az ereklyét a katolikusok mellett olykor protestánsok is kölcsönkérték. Győrben 1648-ban egy „nyakas” lutheránus asszony nehéz vajúdasának fájalmait „tévhitének” tulajdonítva hivatott jezsuita papot, majd a szentségek vétele után szerencsésen megszült.¹⁴⁵ 1661-ben pedig egy prédikátor szülési nehézségbe került nőrokona, aki korábban már öt halott magzatot szült, kétnapnyi vajúdas után küldetett a győri jezsuita kollégiumba Szent Ignác ereklyéiért. Közben férje tartotta őt, a relikviákat térden állva fogadta, így mondott el öt-öt Miatyánkot és Üdvözlégyet, ezután élő gyermeket hozott a világra. Így a szent közbenjárásával nem kellett a katolikus hit igazságában csalatkozniuk.¹⁴⁶ Néhány alkalommal előfordult, hogy ereklye helyett szentképet vagy úgynevezett Ignác-vizet¹⁴⁷ használtak a szülés megkönnyítésére. 1650-ből értesülünk arról, hogy a rendalapító képe segített egy szülő asszonyon, egy másik szüléshez pedig a szentképen kívül Ignác-vizet is használtak.¹⁴⁸

A csodák, csodás gyógyulások a jezsuita missziók és lelkipásztorkodás számára igen fontos erőforrást jelentettek. Molnár Antal több magyarországi misszió és rezidencia példáján is bizonyította, hogy a jezsuita lelkipásztorkodás központi eleme volt a csoda.¹⁴⁹ Fazekas István kutatásaiból ismert, hogy a csodás gyógyítások még a 18. századi jezsuita missziós gyakorlatnak is részei voltak.¹⁵⁰ A testi bajokból való gyógyulás pedig mindig valamilyen lelki bántalomtól, büntől, lelkiismeret-furdalástól való szabadulással is összekapcsolódott.

Szent Ignác segítségét a nehéz szülések mellett leggyakrabban rémlátomások, rossz álmok és fejfájás ellen kérték. Győrben számos, túlvilági látomástól és rémálmoktól való szabadulást köszöntek Ignác közbenjárásának.¹⁵¹ 1646-ban Ignác-ereklyével üzték el egy vajúdo asszony rémlátomásait.¹⁵² 1655-ben egy másik asszonyt, aki az „eretnekséget” esküvel tagadta meg, a rossz szellem kecske képében gyakran gyötörte és sok aranyat kínálva, sorsa jobbra fordulásának reményével csábította bűnre. De miután a gyónás és áldozás szentségeiben részesült és a jezsuita páter tanácsára Ignác képecskéjét kiakasztotta,

¹⁴¹ LAR 1633 (ARSI Austr. 136.) 172., LAW 1643 (ÖNB Cod. 12219.) 186v.

¹⁴² Az Ignác-ereklyét a szülő asszony nyakára helyezték. LAW 1658 (ÖNB Cod. 12055.) 44.

¹⁴³ LAW 1667 (ÖNB Cod. 12064.) 105–106.

¹⁴⁴ LAW 1670 (ÖNB Cod. 12067.) 42.

¹⁴⁵ LAW 1648 (ÖNB Cod. 12220.) 111v.

¹⁴⁶ LAW 1661 (ÖNB Cod. 12058.) 30.

¹⁴⁷ Az Ignác-víz használata egyúttal jól példázza egy általánosan elterjedt jezsuita szenteltmény hazai népszerűségét: szentelési szertartása a *Rituale Romanum* szertartáskönyvébe is bekerült, és benedikciós ordója a hazai jezsuita gyakorlatban is elterjedt. Ezt a jezsuita ihletésű, 1739-ben Nagyszombatban kiadott benedikciós kézikönyv, a *Fasciculus triplex* ordószevegei is tanúsítják, vö. BÁRTH 2010, 70–71., 139., 152–153. (a benedikciós ordó közléseivel).

¹⁴⁸ LAW 1650 (ÖNB Cod. 12220.) 307v–308r.

¹⁴⁹ MOLNÁR 2002, 163. (Vásárhelyi Gergely példája), MOLNÁR 2003, 109., MOLNÁR 2004, 112., MOLNÁR 2005, 146–148.

¹⁵⁰ FAZEKAS 2014, 223.

¹⁵¹ LAW 1639 (ÖNB Cod. 12218.) 359v., LAW 1649 (ÖNB Cod. 12220.) 203r., LAW 1651 (ÖNB Cod. 12220.) 380v–381r., LAW 1659 (ÖNB Cod. 12056.) 46., LAW 1663 (ÖNB Cod. 12060.) 86.

¹⁵² LAW 1646 (ÖNB Cod. 12219.) 404r.

ágyát szenteltvízzel meghintette és megáldott viaszszobrocskát aggatott a nyakába, minden rohama elmúlt.¹⁵³ Sokan Ignác közbenjárásának tulajdonították, hogy testi bajokból és más veszélyektől szabadultak, például 1648-ban egy kisfiúnak a tűzből való kiszabadulását, akinél a szent képe volt.¹⁵⁴ Az erődvárosban később is több gyógyulás történt a rendalapító segítségével, a szegények gyakran fordultak hozzá. 1660-ban Ignác közbenjárása egy bélgörcsben szenvedő, haldokló férfit szabadított meg.¹⁵⁵

A másik jezsuita patrónus, Xavéri Szent Ferenc tisztelete is virágzott: pártfogását haldoklók, éjjeli rémlátomásokban vagy testi betegségekben szenvedők is bizalommal kérték.¹⁵⁶ Szent Ferencet eredményesen hívta segítségül a torokbajban szenvedő győri főkapitány, Maximilian von Liechtenstein felesége 1641-ben.¹⁵⁷ Mások egy fejfájós asszony tett fogadalmat Szent Ferencnek.¹⁵⁸ 1666-ban egy helyi kanonok, talán Gallovich István,¹⁵⁹ illetve egy jezsuita rendtag csodás gyógyulását is neki tulajdonították. A kanonok jobb lábát gyógyíthatatlannak tűnő orbánc támadta meg, és mivel a gyulladást nem sikerült enyhíteni, lába amputálásával akarták a betegség továbbterjedését megakadályozni. Egy jezsuita tanácsára azonban Xavéri Szent Ferencnek tett fogadalmat; a szent képével háromszor keresztet formázó jellel jelölte meg a lábát, majd mintha lágy szellő fújta volna meg, a fájdalma azonnal alább hagyott, és lába teljesen meggyógyult. Egy jezsuita szintén orbáncból került életveszélyes állapotba. Az orvos már lemondott róla, és az utolsó kenetet készítették elő számára, amikor egy rendtársa tanácsára különleges fogadalmat tett. Ezután rögtön javulni kezdett, aludni és enni is tudott, majd teljesen meggyógyult.¹⁶⁰ 1669-ben egy anya kérte Xavéri Szent Ferenc segítségét, hogy a kocsi által elgázolt kislánya visszanyerje egészségét.¹⁶¹

A jezsuita szentek segítése ugyan kiterjedt az élet minden területére, de bizonyos bajokat, például a lázat speciális módszerekkel gyógyítottak. Szent Ignác közbenjárása és a Szent Szűz segítségül hívása között átmenetet jelent az úgynevezett foy-i kövek¹⁶² használata. Ezeknek a belgiumi Szűz Mária-kegyhelyről, Foy-lez-Dinant-ból származó kövecskéknek gyógyító erőt tulajdonítottak,¹⁶³ és a jezsuiták előszeretettel használták „pogány” amulettek helyettesítésére. A foy-i követ (más magyarországi rendházaikhoz hasonlóan)¹⁶⁴ lázas megbetegedések leküzdésére az egész korszak folyamán tömegesen

¹⁵³ LAW 1655 (ÖNB Cod. 12052.) 51–52.

¹⁵⁴ LAW 1648 (ÖNB Cod. 12220.) 112r.

¹⁵⁵ LAW 1660 (ÖNB Cod. 12057.) 26.

¹⁵⁶ Pl. LAW 1659 (ÖNB Cod. 12056.) 46.

¹⁵⁷ LAW 1641 (ÖNB Cod. 12219.) 69v.

¹⁵⁸ LAW 1664 (ÖNB Cod. 12061.) 119.

¹⁵⁹ A jezsuiták mint idős kanonokot és általános püspöki helynököt említik. Mivel a püspöki helynöki tisztség ekkoriban olykor a pápoci préposti méltósággal kapcsolódott össze (vö. BÉDY 1938, 424., 436.), elképzelhető, hogy a név nélkül említett személy Gallovich István (†1667) győri kanonokkal (1660-tól), pápoci préposttal (1663-tól) azonos, vö. BÉDY 1939, 43., BÉDY 1938, 435. — A kanonok személyének azonosításához a székeskáptalan magánlevéltárának iratanyaga sem visz közelebb, mert ezekből az évekből kevés irat maradt fenn, és azokban sem szerepel vikárius. (A vonatkozó iratanyag átnézését Nemes Gábornak köszönöm!)

¹⁶⁰ LAW 1666 (ÖNB Cod. 12063.) 113–114.

¹⁶¹ LAW 1669 (ÖNB Cod. 12066.) 124.

¹⁶² „Lapillus Foyensis”, „Magnae Matris lapillus, quem Foyensem dicunt”.

¹⁶³ A Foy-i Szűz Mária tisztelete a kegyzobor 1609. évi csodás feltalálását követően hamar elterjedt, népszerűsítéséhez a jezsuiták nagyban hozzájárultak. Vö. BARBIAN 1988, 417.

¹⁶⁴ Pl. MOLNÁR 2005, 147.

használták Győrben és a jezsuiták vidéki misszióiban is.¹⁶⁵ 1646-ban a foy-i kövel való gyógyítás mikéntjét is feljegyezték: a követ vízbe dobták, majd a vizet a lázas beteggel megittatták a gyógyulás reményében.¹⁶⁶ 1649-ben éjjeli rémlátomások ellen, továbbá egy több, mint fél éve betegeskedő előkelő asszony gyógyítására is a foy-i követ alkalmazták.¹⁶⁷

A foy-i kőhöz hasonló szentelmények voltak a középkorban és a kora újkorban is elterjedt, *Agnus Dei*-nek nevezett viaszmedálok.¹⁶⁸ Ezek a húsvéti gyertyának a pápa által megáldott maradványaiból készültek,¹⁶⁹ amelyeket gyógyító, bajelhárító céllal használtak és hordtak.¹⁷⁰ 1649-ben Győrben úztek el bizonyos házakból ilyen Agnus Dei segítségével visszajáró szellemeket.¹⁷¹

A jezsuiták számára a testi vagy lelki betegség, megszállottság, „őrültség” lehetőséget adott protestánsok áttérítésére és a katolikus hitűktől eltávolodottak megerősítésére is. Ehhez legfontosabb eszközök a szentségek voltak, különösen a pszichés bántalmak esetén, mivel a bűnöktől való megtisztulást a testi gyógyulás előfeltételének is tekintették. Az efféle lelki betegségek tipikus gyógyítására kiváló példa egy 1658-ban Győrben történt eset. Egy asszony, aki már húsz éve nemhogy a szentségekhez nem járult, de még a templomoktól is távol tartotta magát, éppen a szőlőben időzött, amikor az a látomása támadt, hogy egy hadsereg közeleg az elrablására. Ezért hatalmas félelem szállta meg, és mihelyt a látomás elillant, először esztelenül rejtékhelyet igyekezett keresni, majd kötéllel fojtogatta magát, majd az erdőbe futott, végül a Dunában merítkezett meg és mindeközben félelmetes módon kiáltozott. Ez a megszállottság néhány napig tartott, mígnem a családja által odahívott jezsuita atya az asszonyt először megvizsgálgatta, majd meggyóntatta, végül az eucharisziával megerősítette. „Akkor az asszony lelkének sötétségéből megszabadulva és korábbi lelki nyugalomát visszanyerve belátta, hogy milyen nagy veszedelmére volt saját éhező lelkét a lelki tápláléktól ilyen sokáig megfosztani.”¹⁷²

KURUZSLÁS, BABONASÁG, „ERETNEK” KÖNYVEK A jezsuiták pasztorációs gyakorlatában az „eretnekség” és a pogány hiedelmek – azaz a népi kultúrának a kereszténységgel összeegyeztethetetlen elemei – sokszor kerültek egymás mellé mint üldözendő, vagy helyesbítésre szoruló jelenségek.¹⁷³ A trienti katolicizmussal nehezen volt ugyan összeegyeztethető, a gyakorlatban azonban jól működött, hogy ezeket a „babonás” vagy „eretnek” segédeszközöket átkrisztianizált tárgyakkal helyet-

¹⁶⁵ LAW 1640 (ÖNB Cod. 12218.) 450r. (Győr), LAW 1647 (ÖNB Cod. 12220.) 40r. (Győr), LAW 1648 uo. 112r. (Győr).

¹⁶⁶ LAW 1646 (ÖNB Cod. 12219.) 404r.

¹⁶⁷ LAW 1649 (ÖNB Cod. 12220.) 203r.

¹⁶⁸ Ezeket később is széles körben használták, és nem csak a jezsuiták népszerűsítették. Vö. pl. GALLA–FAZEKAS 2015, 121. 244.

¹⁶⁹ Vö. BÁRTH 2010, 70., 316. (további szakirodalommal).

¹⁷⁰ Ismert, hogy a 17. század elején a hódoltság jezsuita missziókban is használtak efféle medálokat, vö. pl. MOLNÁR 2005, 147. (Gyöngyös), EHJM, 21., 37. (nr. 15., alsólendvai misszió, 1611), 117., 127. (nr. 77., Bartholomaeus Kašić beszámolója Belgrádból, 1613).

¹⁷¹ LAW 1649 (ÖNB Cod. 12220.) 203r.

¹⁷² LAW 1658 (ÖNB Cod. 12055.) 43–44. „... tum enim illis animi tenebris liberata, ac pristinae tranquillitati restituta, quanti sit discriminis suo famentem animam nutrimento tamdiu privare non obscure intellexit.” – E példázatra több mozzanatában hasonlít a jezsuiták rövid életű kecskeméti tevékenységének egy epizódja: egy alkoholista mészáros ért büntető csoda, aki hasonló rémlátomások után hunyt el. Vö. MOLNÁR 2004, 112.

¹⁷³ Vö. MOLNÁR 2005, 146.

tesítették.¹⁷⁴ Az éves jelentések gyakran csak általánosságban említik, hogy a varázslás és kuruzslás ellen eredményesen vették fel a harcot, helyettük a szentelmények, különösen a szentelt víz használatát, illetve a szentségek rendszeres vételét igyekeztek bevezetni.¹⁷⁵ Üldözték a csodatévő erővel felruházott cédulák (*schedismatae*) használatát és a kuruzslást (*magiae artes*) is.¹⁷⁶ 1649-ben pedig egy győri jósnőt térítették meg és győztek meg arról, hogy foglalkozásával hagyjon fel.¹⁷⁷

A jezsuiták szemében egyenértékű „eretnek” és „babonás” könyvek elvételére is számos példa akadt, amelyeket leggyakrabban elégettek.¹⁷⁸ Győrben 1669-ben egyenesen varázsigéket tartalmazó könyvek elvételéről írnak, amelyek tulajdonosai között külön is megemlíti azt a katonát, aki évek óta démonokkal való beszélgetéssel is foglalkozott.¹⁷⁹ A babonás tárgyak elvétele, a tévhitiek eloszlátása nem csak a jezsuiták városokon belüli pasztorációjához kötődött; e problémákkal a páterek tömegesen inkább a vidéki missziós útjaik alkalmával találkozhattak.

BIRTOKKÖZPONT

A győri kollégium alapítástörténetének ismert kulcsmozzanata, hogy az uralkodó a rendház működésére biztosította a veszprémvölgyi egykori ciszterci apácakolostor jövedelmeit. A magyarországi kollégiumok alapításához a 17. század elején előszeretettel használtak fel régi egyházi birtokokat, monasztikus rendek középkori birtoktesteit, amelyek (részben a reformáció el-, illetve az oszmán uralom kiterjedése miatt) gazdátlanra, elhagyatottá váltak vagy világi kezelésbe mentek át.

A veszprémvölgyi javakat II. Ferdinánd rendelkezése szerint 1624-től a győri püspököknek, Dallos Miklósnak kellett adminisztrálnia, hogy azokat egy, a Dunántúlon felállítandó jezsuita kollégium vagy alapítvány javára használja fel.¹⁸⁰ 1626 októberében az uralkodó ismételt Dallosra bízta az említett birtokok kezelését, és a jövedelmeket az újonnan alapított győri kollégiumnak ítélte.¹⁸¹ A püspök 1629-ig kezelte a javakat, amikor betegségére hivatkozva (valószínűleg a nyáron szélütés érte) II. Ferdinándtól kérte felmentését. Tehát Dallos 1630 februárjában bekövetkezett halála előtt mintegy fél évvel a győri kollégium birtokainak igazgatását az uralkodó Sennyey István veszprémi püspökre (1628–1630) bízta. Őt e megbízatásban utódai, néhány hónapig a választott veszprémi püspök Szentandrás Csiky István (1630. február 26–szeptember 21.), majd Dávid Pál (1630–1633), illetve Lippay György (1633–1637) követték. A birtokkormányzást a jezsuiták Jakusich György veszprémi püspöksége (1637–1642), illetve az 1637/1638. évi országgyűlés idején kapták meg III. Ferdinándtól.¹⁸² A veszprémvölgyi javakkal ellentétben a lébenyi, egykori bencés apátságához kapcsolódó birtokigé-

¹⁷⁴ Vö. HERSCHE 2006, 60–61.

¹⁷⁵ Pl. LAR 1633 (ARSI Austr. 136.) 172.

¹⁷⁶ LAW 1648 (ÖNB Cod. 12220.) 112r., LAW 1649 uo. 201v. Párhuzamként említhető a veszprémi misszió gyakorlatából, hogy csodatévőnek hitt amulett helyett egy katonát ereklje hordására buzdítottak, akinek ettől rémálmai múltak el, vö. MOLNÁR 2003, 138.

¹⁷⁷ LAW 1649 (ÖNB Cod. 12220.) 201v.

¹⁷⁸ LAW 1639 (ÖNB Cod. 12218.) 359v., LAW 1646 (ÖNB Cod. 12219.) 404r., LAW 1649 (ÖNB Cod. 12220.) 203r.

¹⁷⁹ LAW 1669 (ÖNB Cod. 12066.) 78–79.

¹⁸⁰ ŐSTAVA FHK HKA HFU r. Nr. 123., Konv. 1624. jún., 205r–206v. (Bécs, 1624. jún. 28.), II. Ferdinánd a Magyar Kancelláriához.

¹⁸¹ GyEL M. Th. XXVII. 3817. (Bécs, 1626. okt. 3.), II. Ferdinánd Dallos Miklóshoz. Vö. ACSAY 1901, 13., FRANKL 1868, 391., HÁRICH 1928, 10., KÁDÁR 2011b, 224.

¹⁸² 1638. márc. 15-én, vö. HÁRICH 1928, 10–11.

nyét a győri kollégium a korszakban nem tudta érvényesíteni. Belecus Péter, majd Lippay János rektorok hiába kérvényezték az uralkodótól Lébény, Szentmiklós és Mecser falvak visszaadását.¹⁸³

A győri rendház legnagyobb birtokteste, a veszprémvölgyi mellett alapításától fogva kapott és szerzett kisebb birtokrészeket, illetve ingatlan javakat főnemesi, nemesi, polgári vagy egyházi személyektől adomány, végrendeleti hagyaték vagy vétel útján. Egyrészt székhelyéhez közelebb eső Győr és Moson megyei birtokrészeket, szőlőket, illetve kilencedjövédelmet szerzett örök- illetve zálogjogon több faluban (Pataháza, Horvátkimle, Sövényháza, Nyúl) a jezsuita Káldy Ignác és rokonai, Gorup Ferenc győri nagyprépost, Tarczy János, (a fentebb már említett) Gallovich István pápoci prépost, Esterházy Ferenc és felesége jóvoltából. Másrészt a veszprémvölgyi birtokokhoz közelebb eső, ám Győrtől távoli birtokokat is kapott Gorup révén Fejér (Perkáta, Szentágota) és a hódolt Tolna megyékben (Kistápe).¹⁸⁴ A birtok- és pénzügyletek összekapcsolódását mutatja, hogy – amint lejjebb még visszatérek rá – birtokrészt zálogba is adtak.

Városi épületeik, ingatlanai, illetve „vidéki” birtokaik közötti átmenetként minden rendháznak szüksége volt kertre is. A külvárosi kertek elsősorban a rendtagok és a diákok számára szolgáltak pihenésre és kikapcsolódásra – ekként a jezsuita pedagógia fontos eszközei voltak –, de olykor reprezentatív ünnepségek tartására is használhatták őket. A kertek rekreációs céljait az éves jelentések is említik; a győri kertről 1646-ban jegyezték fel, hogy oda „a lélek pihenésére” szoktak ellátogatni.¹⁸⁵ A győri kollégium számára már a letelepedéskor kötött szerződés is biztosított kertet. A jezsuiták Győrszigeten bírt kertjükért az 1642-ben a káptalannal és a püspökkel kötött megállapodás értelmében évi censusként 6 magyar forintot fizettek.¹⁸⁶ Az 1646. évi jelentés szerint e kert „egy elég tágas, körülbelül 1000 forint értékre becsült házzal” gyarapodott.¹⁸⁷

A már említett, 1608. évi koronázás előtti 8. törvénycikk értelmében ugyan a jezsuiták meg voltak fosztva a magyarországi birtokképtől, a 17. század második harmadára azonban – ahogy a győri kollégium említett birtokgyarapodása is sugallja – e tiltást nem tartották be. A reális belpolitikai, egyházpolitikai erőviszonyok szerint, az ellenreformáció térnyerésével a jezsuita rendházak az 1630-as évektől ténylegesen is kezelésbe vették az általuk élvezett javakat. Birtokaikon földesúrként viselkedtek, jobbágyaikkal rendszerint a korábbi terhek figyelembe vételével kötöttek új urbáriális szerződéseket, úriszékert tartottak, megyei birtokosként részt vettek a megyegyűléseken. A kollégiumot vagyis rektorát a megyegyűléseken és az úriszékereken, illetve más, a birtokigazgatáshoz kötődő alkalmakkor is a prokurátornak kinevezett páter képviselte. A magyarországi jezsuita rendházak kevésbé ismert gaz-

¹⁸³ Vö. ÖStA AVA FHKa HKA HFU r. Nr. 158., Konv. 1638. dec., 90–91. (Bécs, 1638. dec. 1.) Udvari Kamara a Magyar Kamarához; uo. r. Nr. 159., Konv. 1639. febr., 127–134. (Pozsony, 1639. jan. 14.) Magyar Kamara az Udvari Kamarához (mellékletekkel); uo. r. Nr. 159., Konv. 1639. febr., 163–164. (Bécs, 1639. febr. 12.) Udvari Kamara a Magyar Kamarához (Lippay János győri rektor kérvényét, amellyel Lébény és Szentmiklós, egykor a lébényi apátsághoz tartozó falvaknak a győri kollégium számára való átadását kéri, elutasítják, mivel a falvak a magyaróvári uradalom részeként, uralkodói megerősítéssel Zichy Pál győri főkapitány-helyettes és örökösei zálogbirtokában vannak); uo. r. Nr. 182., Konv. 1650. jan., 8–15. [s.l., s.d.] Belecus Péter (korábbi) győri rektor kérvénye Lébény, Szentmiklós és Mecser falvak érdekében (mellékletekkel).

¹⁸⁴ ACSAY 1901, 38–40.

¹⁸⁵ LAW 1646 (ÖNB Cod. 12219.) 404r.

¹⁸⁶ ACSAY 1901, 32.

¹⁸⁷ LAW 1646 (ÖNB Cod. 12219.) 404r.

dasági tevékenységére, birtokközpont funkciójára vonatkozó értékes adatokkal szolgál a győri rendház legkorábbi ismert urbáriumkötet, amely a Veszprém megyei birtokok működésébe nyújt bepillantást.

Az urbáriumkötet eredetileg a vörösberényi plébánia irattárából került a Veszprémi Érseki Levéltárba, ma a budapesti jezsuita levéltár őrzi.¹⁸⁸ A kötet első, legterjedelmesebb része (2–104. oldal) a kollégium 1646-os urbáriumának 20 évvel későbbi kibővített és átszerkesztett változata.¹⁸⁹ Ez az első, egyetlen kéz által, javítás nélkül készült szakasz a veszprémvölgyi apácakolostor egykori birtokairól és bizonyos lébényi javakról szól. Az urbárium kibővítésekor a települések rövid jellemzése és az úrbéri terhek rögzítése után a jobbágyok és a szőlőbirtokosok névsorait illesztették be – ezek az 1666-os állapotot tükrözik.

A kézirat további, rövidebb egységeiben 1670-ből vagy még későbből fennmaradt bejegyzések vannak. Ménfő szőlőhegyi hegytörvényei után (105–108. oldal) a ménfői szüreti rendszabályok, a ménfői és tápi kilenced leírása (108–109. oldal), majd az 1645. évi, 1670-ben megújított urbárium alapján a gyömörei és ménfői javak leírása következik (110–111. oldal). A következő szakaszban (112–115. oldal) Tarnóczy István győri rektor egyes falvakkal kötött magyar nyelvű szerződésai következnek 1669-ből. Ezeknek az eleje csonka, feltehetően szintén a győri vonatkozású részek utólagos eltávolítása miatt. Utána (116–126. oldal) részletes jobbágyösszeírás következik Vörösberény, Máma, Sándor, Kenese és Padrag falvakból 1670-ből. Legvégül egy 1734. évi bejegyzés áll Jutas, Menyeke és Vámos birtokok részletesebb leírásával (127–143. oldal).

A veszprémvölgyi apácakolostor egykori birtokai közül Szárberény (a mai Vörösberény), a szomszédos Máma (ma Balatonfűzfő–Mámapuszta), Kenese (ma Balatonkenese) és a mára elpusztult Sándor szőlőhegygel is rendelkező falvak voltak, teljesen a kollégium birtokában. Kajáron (ma Balatonfőkajár) és Vámoson (ma Nemesvámos) csak részbirtokosok voltak a jezsuiták, Kajáron jobbágyaiknak külön szőlőhegyük is volt. A Bakony erdejében fekvő Padrag (ma Padragkút) a kollégium birtoka volt, szőlő nem tartozott hozzá, egy nagy réjtjét a vázsonyi várurak foglalták el, a kollégium nem tudta joghatóságát bizonyítani felette. A veszprémi vár zsoldosai által gyakran pusztított Menyeke egy fél pusztta volt, amelyet a közeli szentgáliaknak szoktak árendába adni. Végül a veszprémvölgyi egykori birtoktest részeként követelt részbirtokot a kollégium Jutason, amiről a településen nagyobb részt birtokló veszprémi káptalannal 1703-ban tudott kiegyezni. A veszprémvölgyi kolostor további, főleg Fejér megyei birtokai felett a kollégium más birtokosokkal szemben nem tudta érvényesíteni saját joghatóságát.¹⁹⁰

A lébényi apátsághoz tartozó javakból – ahogy fentebb utaltam rá – a kollégium csak töredék-birtokrészeket tudott magáénak, nem tudta birtokigényét érvényesíteni. Az apátság egykori javaiból a páttereknek Lébényben csupán három féltelkes jobbágyuk és egy házuk, a szomszédos Barmason¹⁹¹

¹⁸⁸ Urbarium Bonorum. A kötet a kutatás számára nem ismeretlen, felhasználta és részben feldolgozta Hárlich János (vö. HÁRLICH 1928), illetve kéziratban maradt egyháztörténeti gyűjtéséhez Pfeiffer János (vö. VÉL, H 1/27, Pfeiffer János egyháztörténeti gyűjtése, Jezsuita missziós állomások a veszprémi egyházmegye területén). Az alábbiakban e feldolgozásokra nem, csak a forrásra hivatkozom.

¹⁸⁹ Eleje csonka, de mivel a vörösberényi plébánián maradt fenn és túlnyomórészt a veszprémi püspökségben fekvő javakról szól, feltételezhetjük, hogy az elejéről nem véletlenül távolítottak el egy, a kollégium győri vagy Győr környéki kertjeiről és szőlőiről szóló egységet.

¹⁹⁰ Urbarium Bonorum, 7–8., 39–94., 129–131.

¹⁹¹ Ma külterület Bormáspuszta néven, az első katonai felmérésen Bormház/Baromház néven.

pedig 9 féltelkes jobbágyuk volt. Barmas azonban 1666-ra a járványok és a katonai sarcolás miatt teljesen elnéptelenedett.¹⁹²

Zálogbirtokként tünteti fel az urbárium a Győrtől délre fekvő Ménfő, Gyömöre és Táp falvakat. Ezeket gróf Esterházy Miklós zálogba adta gróf Csáky László pápai kapitánynak, aki 1630-ban tovább zálogosította a falvakat a győri kollégiumnak. Ménfő és Táp, ahol a kollégiumnak dupla kilencedjövédelme volt, a szőlőművelés miatt voltak fontosak. Ezeknek a szüreti szabályait (a közeli Csanak és Nyúl szöveivel együtt) még Leopold Rott győri rektor (1666–1669) szabályozta. Gyömöre felső részét nemesek birtokolták, a kollégium zálogrészén erdő feküdt.¹⁹³

A jobbágyterheket tekintve a jezsuiták törekedtek — a helyi viszonyokhoz alkalmazkodva — a saját birtoklásuk előtti állapot fenntartására. A veszprémvölgyi kolostor birtokain az egésztelkes jobbágyok 80, a féltelkesek 40 dénár cenzust fizettek évi két részletben (Szent Györgykor és Szent Mihálykor, de az összeg csak Mindenszentekkor szokott befolyjni), a padragiak kivételével, akik ehelyett több robotot teljesítettek. Terményeik közül a zabból, árpából, búzából, (a mámaiak tojásból is), az állatok közül a bárányból és méhből adtak tizedet. Lisztet a jezsuiták veszprémvölgyi malmában őröltettek, ezért gabonajáradékot adtak, amit időről időre az egyes falvak jobbágysai tartoztak Győrbe szállítani. Malomjavítási munkákkal, a Balaton melletti falvak emellett halászáttal is tartoztak, a sózott halat bőjt időben kellett Győrbe szállítaniuk. Több település lakói (Szarberény, Máma, Sándor, Vámos) karácsonykor vadászni tartoztak a kollégium részére. A kaszálókat, ahol voltak, a jobbágyok boglyázták fel. Vámoson és Padragon nem volt szőlőhegy (a padragiak máshol folytattak szőlőművelést), de a bortized Győrbe szállításából és üres hordók beszolgáltatásából az itteni jobbágyok is kivették a részüket. Szarberényben és Kenesén a kollégiumnak saját borospincéi és gabonataroló helyiségei voltak. A falvak összes bírságpénze a kollégiumot mint földesurat illette, a családfelek halálakor pedig 4 forintos öröklési váltsággal tartoztak.¹⁹⁴ Az említett terhek nagyságának megítéléséhez jó támpontot nyújt a győri kollégium zálogbirtokának, Gyömörének 1670. évi, fent említett urbárium. E szerint az egésztelkesek évi 4 forinttal, a zsellérek 2 forinttal tartoztak egyéb termény- és munkajáradék mellett, ami arra utal, hogy a távoli, Veszprém megyei birtokairól a kollégium eleve jóval kevesebb jövedelemre számíthatott.¹⁹⁵ A hódoltság határán, a Balaton-felvidéken élő jobbágyokat a törökök mellett a veszprémi vár zsoldos katonái is ismételtelen kifosztották, bár az urbáriumból úgy tűnik, így is fontos gazdasági alapját képezték a győri kollégium működésének.

Erre utal a Balaton környéki gazdag szőlőkultúra, a kollégium kiterjedt szőlőbirtokainak művelése is. A kollégiumnak nagy szőlőhegyei voltak Szarberény, Máma, Kenese, Sándor és Kajár falvak környékén. A jezsuiták jobbágysai mellett ezeket főként végvári katonák: egyrészt *stipendiariusok* azaz „zsoldosok” és *tributariusok* azaz „bérlokk” művelték. A jobbágyok a szőlők használatáért a leszüretelt gyümölcsből vagy a tiszta mustból bortizedet fizettek, és ezt kötelesek voltak Győrbe vagy a jezsuiták rendelkezése szerint máshová elszállítani. Emellett a bortized beszedésére üres hordókat kellett adniuk.

¹⁹² Urbarium Bonorum, 100–104.

¹⁹³ Uo. 110–111. Ezeknek a Győr megyei településeknek a vörösbereényi urbáriumkötetben való fennmaradását valószínűleg az indokolja, hogy a 18. században már nem voltak a jezsuitáké, így urbáriumukat ekkor már nem használták, felesleges lett volna a kötetből kitépve Győrbe vinni őket.

¹⁹⁴ Uo. 7–8., 39–94., 129–131.

¹⁹⁵ Uo. 110.

Nagyon érdekes az 1666. évi urbárium részletes, településenkénti jegyzéke az egyes birtokokon fekvő szőlőhegyek bérlőiről. Összesen 25 falu lakói béreltek szőlőket az említett szőlőhegyeken. Egyes települések lakói akár a jezsuiták három birtokrészén is bírtak szőlőkkel (Berhida, Hajmáskér, Lepsény, Ősi, Papkeszi, Rátót, Vilonya).¹⁹⁶ A legnagyobb területű szőlőhegyek Szarberényhez tartoztak, ahová a helyi jobbágyok mellett Veszprémből 89-en, további 19 településről pedig összesen mintegy 150-en jártak át szőlőt művelni. A kenesei szőlőhegy is nagy kiterjedésű lehetett, mert itt is sokan, 13 településről összesen 80-an béreltek szőlőt. Máma és Sándor szövelei jóval kisebbek voltak.¹⁹⁷

A számok gazdasági értékre való átváltásához a bérlokk által fizetett díjakat is figyelembe kell vennünk. A *stipendiariusok*, akik a veszprémi vár zsoldosai (esetleg azok családtagjai) lehettek, a leszedett gyümölcsből fizetett tized mellett holdanként (*iugerum*) 24 dénárt fizettek. A *tributariusok* bérlők bortizedet a mustból adtak; évente 1 hold szőlő után 1 köböl zabbal, 2 hold szőlő után pedig egy kappannal vagy tyúkkal tartoztak. Emellett a tizedszedőknek 1 kalácsot adtak. Ha sok szőlő termett, a tized beszállításába a kollégium jobbágysai mellett a *tributariusok*nak is be kellett segíteniük. Szőlők adásvételét a kollégium pecsétjével kellett megerősíteni, ami 1 birodalmi forintba került. Örökléskor, ha végrendelet nélkül halt meg a bérlő, 4 forintot kellett a kollégiumnak leróni.¹⁹⁸ Az urbáriumban alig-alig akad utalás a földesúr jezsuiták és a szőlőművelő zsoldosok vagy bérlők kapcsolatára, de még a feltételezett visszaélések és a katonaság folyamatos jelenléte által okozott veszteségek mellett is feltehető, hogy a győri kollégium éves bevételének igen jelentős hányada származhatott a veszprémi apácakolostor egykori birtokállományából.

A birtokigazgatás megszervezéséről az 1666-os urbáriumba foglalt instrukció tanúskodik. A tisztartók évente négyszer tartoztak Győrbe látogatni, amikor a prediális földekről, a cenusból, a bor- és gabonatedéből és a bírságpénzekből származó jövedelemmel kellett elszámolniuk. A bor- és gabonatedet a helyszínen kellett lajstromba venni, számadásuk fejében Győrben nyugtát kaptak. Külön szabályozták a tizedszedők munkáját: őket a tizedet nem fizető hegybíróknak kellett eltartaniuk, pénzt nem kaptak. (A kollégium a veszprémi zsoldosok által a tizedszedőknek fizetett ajándékpénz szokását valószínűleg a visszaélések miatt tiltották.) A szőlőszámadásokban kellett vezetni a szőlőbérlők által beszolgáltatott kappan-, tyúk- és búzamennyiséget is. A tölgyerdőkben való makkoltatást szintén a tisztartók ellenőrizték, a makkoltatás fejében évi néhány disznót kellett a kollégium számára beszolgáltatni. Külön figyelmet érdemel az instrukció utolsó pontja, amely szerint a veszélyes időszak és a tartományfőnök tiltása ellenére hasznos és szükséges, hogy a győri jezsuita elöljáró évente legalább egyszer vizitálja meg a birtokokat.¹⁹⁹

ÖSSZEZEGÉS

A győri jezsuita kollégium a Magyar Királyság 17. századi jezsuita intézményrendszerének fontos láncszeme volt. A rendi vezetés kezdetétől fogva gimnáziumot és missziókat is működtető kollégiumnak szánta. A háborús vagy pestises évek okozta veszteségek után a rendtagokat mindig igyekeztek hamar pótolni.

¹⁹⁶ Két jezsuita birtokrészén is szőlővel rendelkezők lakóhelyei: Bozsok, Csajág, Kajár, Kádárta, Polgárdi, Sóly, Szentistván. Egyetlen jezsuita birtokon szőlőt bírók lakóhelyei: Dudar, Enying, Felsőörs, Jenő, Ladány, Olaszfalu, Szentgál, Szentgyörgy, Szentkirályszabadja, Tés, Vámos.

¹⁹⁷ Urbarium Bonorum, 5–92.

¹⁹⁸ Uo. 3–99. (helyenként), különösen: 95–96.

¹⁹⁹ Uo. 95–96.

A jezsuita előjárók egyúttal arra törekedtek, hogy a Társaság intézményi struktúráját bővítve, az adódó lehetőségeket minél jobban kihasználva a rendházat további intézményi funkciókkal bővítsék: az 1671 előtti időszakból a két évig működő terciaház, illetve a fél tanévet megért akadémia bizonyítják ezt.

Győr erődvárosa, egyúttal püspöki székváros és káptalani mezőváros a jezsuita megtelepedés szempontjából is eltérő, kedvezőbb lehetőségeket nyújtott, mint más 17. századi magyarországi jezsuita kollégiumalapítások. Míg az evangélikus többségű szabad királyi városokban — például Pozsonyban vagy Sopronban — a jezsuiták eleve a városközponton vagy a belvároson kívül kaptak csak helyet a letelepedéshez, és legfeljebb középkori templomot vehettek csak át, addig Győrben egyedi lehetőségük volt saját épületegyüttest emelni. A telkek megszerzése persze — az osztrák jezsuita rendtartomány nyugatabbi alapításaihoz hasonlóan — csak lépésekben történt, ahogy az egyre nagyobb létszámú rendház fenntartásához szükséges birtokadományok és alapítványok biztosítása is. Mégis, a 17. század végére már felépülhetett a főtér déli oldalán, egybefüggő, nagy területen a városképileg is meghatározó, — a korabeli Magyarországon egyedülálló — épületegyüttesük. Ez az épülettömb a hozzá kapcsolódó birtokállománnyal és a benne szolgáló számos rendtaggal kellő anyagi és személyi háttérrel jelentett a jezsuiták sokrétű tevékenységéhez: a lelkipásztori és missziós munkához éppúgy, mint az oktatáshoz.

BIBLIOGRÁFIA

LEVÉLTÁRI ÉS KÉZIRATOS FORRÁSOK

ARSI ♦ Archivum Romanum Societatis Iesu, Roma

LAR ♦ Litterae Annuae Romanae, Austr. 135., 136.

Cat. laur. I. ♦ *Catalogus discipulorum lauriensis Gymnasii Societatis Iesu*. [1630–1668]. Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, Kézírtár, 120b. A. 19. (Elhelyezve a Szent Mór Bencés Perjelség (Győr) könyvtárában.)

GyEL ♦ Győri Egyházmegyei Levéltár, Győr

H. Cth. XII. ♦ Győri Káptalan Hiteleshelyi Levéltára, Cimeliotheca XII.

M. Th. XXVII. ♦ Győri Káptalan Magánlevéltára, Theca XXVII.

MNL OL ♦ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

MKA E 152 ♦ Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Acta Iesuitica

Coll. laur. ♦ Collegium laurinense

Térképtár S12 ♦ Térképtár, Helytartótanácsi térképek

ÖNB ♦ Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, Wien

HCS ♦ *Historia Collegii Soproniensis* I., Cod. 14003.

LAW ♦ Litterae Annuae Viennensis, Cod. 12218–12220., 12222., 12051–12068.

ÖStA ♦ Österreichisches Staatsarchiv, Wien

AVA FHKA HKA HFU ♦ Allgemeines Verwaltungsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv, Hoffinanz Ungarn

Urbarium Bonorum ♦ *Urbarium Bonorum Collegii Laurinensis Soc. Iesu Anno 1646 factum, actum et reformatum anno MDCLXVI*. [1666–1734]. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára (Budapest), I. 3. d., I. köt.

VÉL ♦ Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Veszprém

H (Hagyatékok) I/27, Pfeiffer János egyháztörténeti gyűjtése

SZAKIRODALOM

ACSAY 1901 ♦ Acsay Ferenc: *A győri katb. főgimnázium története 1626–1900*. Győr, 1901.

BARBIAN 1988 ♦ L. Barbian: Belgien. (Geschichte, Gnadenstätten). In: *Marienlexikon*. Hrsg. von Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk. Bd. I. St. Ottilien, 1988, 415–417.

BÁRDOS 1980 ♦ Bárdos Kornél: *Győr zenéje a 17–18. században*. A művek tematikus jegyzékét összeáll. Vavrincez Veronika. Budapest, 1980.

BÁRTH 2010 ♦ Bárh Dániel: *Benedikció és exorcizmus a kora újkori Magyarországon*. [Budapest–Pécs], 2010. (Fontes Ethnologiae Hungariae IX.)

BEDY 1938 ♦ Bedy Vince: *A győri székeskáptalan története*. Győr, 1938. (Győregyházmegye múltjából III.)

BEDY 1939 ♦ Bedy Vince: *Győr katolikus vallásos életének multja*. Győr, 1939. (Győregyházmegye múltjából V.)

BORBÍRÓ–VALLÓ 1956 ♦ Borbíró Virgil–Valló István: *Győr városépítéstörténete*. Budapest, 1956.

Cat. gen. I–III. ♦ Ladislaus Lukács: *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551–1773)*. I–III. Romae, 1987–1988.

CIH 1608–1657 ♦ *Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár. 1608–1657. évi törvényczikkek*. Ford. Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Budapest, 1900. (Magyar törvénytár 1000–1895 millenniumi emlékkiadás).

EHJM ♦ *Erdélyi és bódoltsági jezsuita missziók. I/1. 1609–1616*. S. a. r. Balázs Mihály et al. Szeged, 1990. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 26/1.)

FAZEKAS 2014 ♦ Fazekas István: *A reform útján. A katolikus megújulás Nyugat-Magyarországon*. Győr, 2014. (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások 20.)

FRANKL 1868 ♦ Frankl [Frankó] Vilmos: *Pázmány Péter és kora. I. (1570–1621)*. Pest, 1868.

GALAVICS 1973 ♦ Galavics Géza: A barokk művészet kezdetei Győrben. *Ars Hungarica* I (1973), 97–125.

GALLA–FAZEKAS 2015 ♦ Galla Ferenc: *Pálos missziók Magyarországon a 17–18. században*. S. a. r. Fazekas István. (Collectanea Vaticana Hungariae I. 11.)

HÁRICH 1928 ♦ Hárich János: *A veszprémvölgyi apácaolostor birtokainak története (1526–1773)*. Pécs, 1928.

HERSCHE 2006 ♦ Peter Hersche: *Muße und Verschwendung. Europäische Gesellschaft und Kultur im Barockzeitalter*. Bd. I–II. Freiburg – Basel – Wien, 2006.

Institutum II. ♦ *Institutum Societatis Iesu*. Vol. II. *Examen et constitutiones. Decreta congregationum generalium. Formulae congregationum*. Florentiae, 1893.

KÁDÁR 2011 ♦ Kádár Zsófia: A jezsuiták letelepedése és kollégiumalapítása Győrben (1626–1630). In: *In labore fructus. Jubileumi tanulmányok Győregyházmegye történetéből*. Szerk. Nemes Gábor, Vajk Ádám. Győr, 2011. (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások 13.) 209–234.

KÁDÁR 2012 ♦ Kádár Zsófia: A jezsuita kollégium mint intézmény fejlődése a 17. század elejéig. In: *Helytállás. A XII. Eötvös Konferencia Történeti Ülésének tanulmányai*. Szerk. László Gábor, Toronyi Alexandra. Budapest, 2012, 193–214.

- KÁDÁR 2013 ♦ Kádár Zsófia: Dallos Miklós győri püspök életútja és végrendelete (1630). In: *Archivarium historicorumque magistra. Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk. Kádár Zsófia, Lakatos Bálint, Zarnóczki Áron. Budapest, 2013. (A Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 13.) 293–328.
- KÁDÁR 2014 ♦ Zsófia Kádár: The Difficulties of Conversion. Non-Catholic Students in Jesuit Colleges in Western Hungary in the First Half of the Seventeenth Century. *Hungarian Historical Review* vol. 3. no. 4. (2014), 729–748.
- KÁDÁR 2016 ♦ Kádár Zsófia: A rekatolizáció ismeretlen munkásai. Tercia probációs jezsuiták Nyugat-Magyarországon a 17. században. In: *Primus inter omnes. Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára*. Szerk. Arató György, Nemes Gábor, Vajk Ádám. Győr, 2016. (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások 25.) 475–493.
- KÁDÁR 2017 ♦ Kádár Zsófia: Soprontól Pozsonyig. A jezsuiták 17. századi országrendiségének kérdéséhez. In: *Az 1625. évi soproni koronázó országgyűlés*. Szerk. Dominkovits Péter, Katona Csaba, Pálffy Géza. [Megjelenés alatt.]
- KÁSZONYINÉ 1963 ♦ Kászonyi Andrásné: Bartolomeo Torre, a győri jezsuita kollégium építőmestere. *Arrabona* 5(1963), 229–231.
- LAKATOS 2006 ♦ Lakatos Bálint: Landovics István. In: *Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor*. VI. kolostorbálózati–Lestyán. Főszerk. Kőszeghy Péter, szerk. Tamás Zsuzsanna. Budapest, 2006, 390–391.
- LUKÁCS II–IV. ♦ *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I., II. (1601–1640). III. (1641–1665). IV. (1666–1683)*. Coll. et ed. Ladislaus Lukács. Romae, 1982, 1990. (Monumenta Historica Societatis Iesu 125.)
- LUKÁCS 1960, 1961 ♦ Ladislaus Lukács: De origine collegiorum externorum deque controversiis circa eorum paupertatem obortis (1539–1608). *Archivum Historicum Societatis Iesu* 29(1960), 189–245., 30(1961), 3–89.
- LUKÁCS 1989 ♦ Lukács László: *A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolútizmus (1649–1773)*. Szeged, 1989. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 25.)
- MAKSAY 1975 ♦ *Magyar Országos Levéltár Magyar Kamara Archivuma. Repertórium*. Kézirat. Összeáll. Maksay Ferenc. Budapest, 1975. (Levéltári Ieltárak 63.)
- MAKSAY 1992 ♦ Maksay Ferenc: *A Magyar Kamara archivuma*. Budapest, 1992. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I. 8.)
- MÉSZÁROS 2004 ♦ Mészáros Klára: *Dobronoki György. Egy jezsuita a XVII. századból. Jezuít iz 17. stoletja*. Ford. Novák Császár Jolán. Lendva, [2004].
- MOLNÁR 2002 ♦ Molnár Antal: *Katolikus missziók a bódolt Magyarországon*. I. (1572–1647). Budapest, 2002. (Humanizmus és reformáció 26.)
- MOLNÁR 2003 ♦ Molnár Antal: *Katolikus egyház a bódolt Dunántúlon*. Budapest, 2003. (METEM könyvek 44.)
- MOLNÁR 2004 ♦ Molnár Antal: *Tanulmányok az alföldi katolicizmus török kori történetéhez*. Budapest, 2004. (METEM könyvek 45.)
- MOLNÁR 2005 ♦ Molnár Antal: *Mezőváros és katolicizmus. Katolikus egyház az egri püspökség bódoltságai területein a 17. században*. Budapest, 2005. (METEM könyvek 49.)
- MOLNÁR 2005b ♦ Molnár Antal: Végvár és rekatolizáció. Althan Mihály Adolf és a magyarországi katolikus restauráció kezdetei. In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra, Horn Ildikó. Budapest, 2005, 390–398.
- O'MALLEY 2006 ♦ John W. O'Malley: *Az első jezsuiták*. Ford. Török Péter. Budapest, 2006.
- PAYR 1924 ♦ Payr Sándor: *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története*. I. köt. Sopron, 1924.
- PIGLER 1923 ♦ Pigler Andor: *A győri Szent Ignác-templom és mennyezetképei*. Budapest, 1923. (Budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti Gyűjteményének Dolgozatai 4.)
- SZÉKELY 2006 ♦ Székely Zoltán: Adalékok a győri jezsuita iskola és rendház XVII. századi építéstörténetéhez. In: *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig*. Szerk. Szilágyi Csaba. Piliscsaba, 2006. (Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák 2.) 366–373.

- SZILAS 2006 ♦ Szilas László: Jezuíták plébániai munkában Magyarországon a XVI–XVIII. században. In: *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig*. Szerk. Szilágyi Csaba. Piliscsaba, 2006. (Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák 2.) 190–199.
- SZULY 2013 ♦ Szuly Rita: A győri Congregatio Agoniae Christi tevékenységének és társadalmi szerepének vizsgálata az 1743 és 1753 közötti időszakban. *Egyháztörténeti Szemle* 14(2013), 4. sz., 13–30.
- TUSOR 2016 ♦ Tusor Péter: *Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány)*. Budapest–Róma, 2016. (Collectanea Vaticana Hungariae I. 13.)
- VILLÁNYI 1882 ♦ Villányi Szaniszló: *Győr-vár és város helyrajza, erődítése, háztelek- és lakossági viszonyai a XVI. és XVII. században*. Győr, 1882.

THE INSTITUTIONAL FUNCTIONS OF THE JESUIT COLLEGE IN GYŐR/RAAB IN THE SEVENTEENTH CENTURY (1626–1671)

The Jesuit college of Győr (Germ. Raab) was one of the most important Jesuit colleges in the Austrian Jesuit province and also in the Hungarian Kingdom in the seventeenth century. It was marked from the beginnings with a complex institution by the Jesuit leaders. Beside the regular pastoral and teaching activity of other Jesuit colleges, the college of Győr was also an important centre for missions. In addition, a short-lived academy (1639), then a house for the third probation (1668–1670) was established in Győr. The essay concentrates on the principal functions of the college: the school, the church and the pastoral activity, the college as house of the Jesuits, the centre of missions, and the administration of the estates.

The key figure in founding of the college, Bishop Miklós Dallos (1623–1630) achieved that the cathedral chapter, which had been jealously guarding its seigniorial rights, gave place for the Jesuit fathers. The Bishop played an active role in setting out the location of the college at the main square, and in the acquisition of the buildings standing there, though they were officially donated to the college by Ferdinand II. The king also granted the possessions of the former Cistercian nunnery of Veszprémvölgy to the college. As the Jesuits were settled in a town district under the jurisdiction of the cathedral chapter, a contract between the chapter and the Society regulated the operation of the Jesuits.

The five-class Jesuit secondary school in Győr was established between 1628 and 1631. At first the three-year training of *grammatica* was organised with three teachers. It was the most popular section of the school. Only few people enrolled into the two upper classes of the secondary school (*humaniora*). Considering local needs, *parva* classes were formed as well, which provided the acquisition of the most elementary Latin language skills. At the end of the examined period, 1671, six masters taught the three plus five classes.

The pastoral activity of the fathers was the most significant task. Their church was built in 1635, in the main square of the city, in Baroque style. The architect of it was probably the same as of the college: Bartolomeo Torre. The first holy mess in the church was celebrated in 1641, but the internal forming and installing was finished only much later, with the help of the military and ecclesiastical leaders and the local society of the fortress.

The Jesuits laid great emphasis on pastoral activity: more members were engaged in this field, than in teaching. Pastoral care has been adapted to the local language and social conditions: the spiritual ministry of German soldiers in the fortress had a special task. The fields of the pastoral activity can also be examined with the help of the annual letters (*litterae annuae*). In Győr, beside their own chapel and later church, the fathers occasionally performed preaching tasks at the cathedral as well. From the beginning, they were preaching in both Hungarian and German. The effect of the pastoral activity can be measured by the annually recorded number of sacrament services. At the beginning of the examined period, on average 1000 people had a Holy Communion yearly in Győr, but at the end of the 1660s, tens of thousands of cases have been registered annually. The common Jesuit practice of general communion, held on every last Sunday of the month, was also introduced from 1658. The Jesuits have urged the regular confession as well. At the end of the period, the number of people confessed by the Jesuits reached the number of several thousand per year. The fathers considered it important that people had the possibility to make confessions at any time, especially on the occasions of religious feasts and pilgrimages.

I have also tried to investigate the “social disciplining” role and acts of mercy as part of the Jesuit pastoral activity. The Jesuits intended to protect marriages by encouraging Catholic sacramental marriage, reconciling angry and divorced couples, opposing extramarital sexual intercourse and prostitution. In the case of Győr, reports on conversion of prostitutes remained from several years. The annual reports kept account of conciliations within families and the local community as well. In the fortress special attention was given to those who were convicted by military court.

The building of the college insured the background of the Jesuit apostolic aims. Thanks to the new foundation of Bishop György Széchényi, the building operations started in 1654. The big block with three wings and two storeys was built near the church, and it was finished with the help of the local elites in 1667. The arrangement of the building informs us about the layout (dated from about 1687/1689): it followed the Jesuit scheme.

On the basis of the personal catalogues, the “hinterland” of the colleges could also be explored: the groups of lay brothers (*coadiutores temporales*), who maintained the everyday life of the colleges. They were the most stable core staff, that is why they represented the institutional continuity instead of the frequently changing priests or the more often rotating teachers.

The Jesuit missionary activity was aimed at the local inhabitants and the country folk of the surroundings as well. The residence of Komárom and many smaller stable missions located on the border and territories under Ottoman rule (Veszprém, Pápa, Andocs, etc.) were added to this college. Cases of conversions can be recognized from the annual reports. In the examined period the yearly average of conversions in Győr was 88. The majority of converters consisted of Protestants (sometimes priests and their family members), but there were occasionally Greek Orthodox and Muslims too. The Jesuits organised yearly pilgrimages to the former Benedictine monastery to Lébény. The shrine of Apostle St. James was popular among the soldiers; many people visited the church praying for their healing. The other objective of the pilgrimages was the chapel of St. Vitus in Bácsa.

I have also examined the areas of Jesuit pastoral work associated with popular religion: the miraculous healings, the use of sacraments, cult of saints and the fight against quackery, superstition and “heretical” books. The Jesuits had their own cures to various physical and mental troubles. In case of difficult births, they used Ignatius water, an Ignatius image or a stone from Foy (*Lapillus Foyensis*, a Marian shrine in Belgium) in Győr and also in the countryside a relic of St. Ignatius. The help of St. Ignatius was asked mostly in the cases of nightmares, headaches, and epileptic symptoms. The dying, suffering from nightmare or physical disorders (stroke, diphtheria, erysipelas) appealed more to St. Francis Xavier. Fever was usually healed by the stone of Foy, and the intercession of Virgin Mary was also recommended for many diseases.

Finally, the college was presented as center and administrator of estates. The first and most important benefice of the college was the abovementioned former Cistercian nunnery of Veszprémvölgy. The Jesuit house also gained a garden in the suburb, which was suitable for relaxation for the students and the members of the Society. The college’s officials paid great attention to making the estates more profitable and to managing them professionally. The slowly, but steadily and consciously extended possessions, the occasional donations and gifts kept the incomes and expenses of the college in a balance. The college appeared as a landlord in other respects as well: the Jesuits collected their revenues from serfs and tenants, entered into urban contracts and seigniorial courts were also held.